

ČESKOSLOVENSKÝ ČERVENÝ KŘÍŽ

LENKA KLOČKOVÁ

Úvod

Dobrovolná organizace Československý červený kříž navázala na činnost stejnojmenného spolku, založeného v roce 1919.¹ V době transformace Československého červeného kříže (ČSČK) v dobrovolnou organizaci² v roce 1951 měl však spolek Červeného kříže za sebou již více než osmdesátiletou historii. Humanistické ideje Červeného kříže zapustily své kořeny na území českých zemí, tehdejší součásti Rakousko-Uherska, již v poslední třetině 19. století.

Tento příspěvek předkládá základní přehled o organizaci ČSČK a jejích předchůdcích od založení národní organizace Červeného kříže na našem území v roce 1868 do roku 1990, kdy došlo k přetvoření Československého červeného kříže v nevládní humanitární organizaci. Zaměřuje se zejména na postavení ČSČK ve společnosti, na legislativní zakotvení jeho postavení a na hlavní úkoly, na které se organizace soustředila v letech 1951–1990.

K problematice dějin ČSČK existuje poměrně rozsáhlá literatura. Tématu se věnují ve svých dílech především Josef Švejnoha a Otakar Dorazil. V roce 1990 byla vydána publikace Josefa Švejnohy³ zabývající se vývojem a dějinami ČSČK v letech 1868–1989, ve fondu ČSČK se dochovala také pracovní verze nevydané publikace shrnující dějiny ČSČK do roku 1969, jejímž autorem je Zdeněk Gazdík.⁴ Dějinám prvorepublikového ČSČK se pak ve svých publikacích věnoval zejména Otakar Dorazil.⁵

---

1 Spolek Československý červený kříž nesl v letech 1919–1951 následující názvy: Československý Červený kříž (1919–1926 a 1949–1951), Společnost Československého Červeného kříže (1926–1938 a 1945–1949). Srv. Laštovka, Marek a kol.: Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990. Praha 1998.

2 Názvy dobrovolné organizace Československý červený kříž: Československý červený kříž (1951–1969; v r. 1969 ČSČK přechází na federalizovanou strukturu), Český červený kříž (1969–1974), Slovenský červený kříž (1969–1974), Československý červený kříž (1974–1992), vedle FV ČSČK v letech 1974–1992 působily také ČÚV ČSČK a SÚV ČSČK; Český červený kříž, nástupnická organizace ČSČK, (1993 – dosud).

3 Srv. Švejnoha, Josef: Stručný přehled historie ČSČK. Praha 1990.

4 Srv. Gazdík, Zdeněk: Uprostřed svého století. Praha 1969, nevydaná práce; Národní archiv (dále NA), fond Československý červený kříž, nezpracováno, kart. 1.

5 Srv. Dorazil, Otakar: Československý Červený kříž 1919–1929. Praha 1929; Týž: Pět let práce Československého Červeného kříže. Praha 1925.

Předchůdci dobrovolné organizace Československý červený kříž

Hnutí Červeného kříže v českých zemích vycházelo z idejí zakotvených v Ženevských úmluvách a stalo se součástí mezinárodního hnutí Červeného kříže. To je nerozlučně spjato se jménem Henriho Dunanta,⁶ který byl 24. 6. 1859 svědkem bitvy u Solferina⁷ a na základě svých prožitků napsal knihu *Vzpomínka na Solferino* (1862). Pod dojmem této bitvy Dunant vyslovil myšlenky, které se staly podkladem pro práci Červeného kříže: navrhl založit mezinárodní organizaci na pomoc raněným vojákům, uzavřít mezinárodní dohodu na jejich ochranu i na ochranu těch, kteří jim pomáhají, a rovněž navrhl vytvořit společnosti, které by zabezpečovaly výchovu ošetřovatelek a samaritánů.⁸ V únoru 1863 Henri Dunant založil Stálý mezinárodní výbor pro pomoc raněným a v říjnu téhož roku se z iniciativy tohoto výboru konala v Ženevě mezinárodní konference, na níž byl založen Mezinárodní výbor Červeného kříže. Právě na tomto kongresu byly vypracovány stanovy společnosti na pomoc raněným a byla přijata první Ženevská úmluva.⁹ Ženevská smlouva dodala národním společnostem Červeného kříže mezinárodní význam a poskytla jim mezinárodní právní základnu. Rakousko se k Ženevské úmluvě připojilo v roce 1866.

V poslední třetině 19. století působila v českých zemích Rakouská společnost Červeného kříže.¹⁰ Ta se dále členila na zemské organizace, které se dále dělily na zemské pomocné spolky pro muže a na pomocné spolky pro ženy. Všechny rakouské zemské spolky Červeného kříže¹¹ byly převážně německé, a proto nenacházely větší ohlas u českého a slovenského obyvatelstva. Téměř všechny významné funkce na všech úrovních řízení zastávali příslušníci vysoké a nižší šlechty, důstojníci, státní úředníci atd.

K nejvýznamnějším rakouským zemským spolkům patřil od roku 1868 Verein zur Förderung der freiwilligen Heilpflege der im Felde verwundeten u. erkrankten Krieger im Königreich Böhmen (Spolek k podpoře dobrovolné péče o vojáky v království Českém ve válce raněných a nemocných),¹² jehož stanovy byly 10. 6. 1868

6 Jean Henri Dunant (1828–1910), švýcarský podnikatel a humanista, iniciátor myšlenky založení Mezinárodního Červeného kříže, iniciátor Ženevských úmluv, první nositel Nobelovy ceny za mír z roku 1901.

7 Bitva druhé italské války za nezávislost, ve které francouzsko-sardinská vojska porazila rakouskou armádu.

8 Dobrovolný ošetřovatel nemocných.

9 Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných v poli.

10 Na území Slovenska působila Uherská společnost Červeného kříže.

11 Informace o předchůdcích z let 1868–1951 byla zpracována podle publikace: Laštovka, Marek a kol.: *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*, Praha 1998.

12 Již po roce 1859 vznikaly spolky, které však neměly širší členskou základnu ani právní základnu, představovaly sdružení několika významných osobností, nebyly založeny na právní základně a svou činnost omezovaly pouze na dobu trvání války. K nim patřil Pražský pomocný komitét k zajištění lepší péče ve válce raněných a nemocných vojáků. V roce 1866 se jeho členové na své poslední schůzi vyslovili i pro podpůrnou činnost také v době míru. Byl zvolen přípravný výbor, který měl určit náplň budoucího spolku a vypracovat návrh stanov. Ty pak byly 5. 9. 1868 schváleny českým místodržitelstvím. Takto vznikl spolek Verein zur Förderung der freiwilligen Heilpflege der im Felde verwundeten u. erkrankten Krieger im Königreich Böhmen (Spolek k podpoře dobrovolné péče o vojáky v království Českém ve válce raněných a nemocných). Srv. NA, fond Zemský pomocný spolek Červeného kříže 1867–1922, inv. č. 1–3 kart. 1.

předloženy českému místodržitelství a schváleny 5. 9. 1868. Toto datum je považováno za datum vzniku organizace Červeného kříže na našem území. Název spolku se v průběhu let měnil. Spolek je mj. známý pod zkráceným českým názvem Vlastenecký pomocný spolek pro Království české či pod názvem Zemský pomocný spolek Červeného kříže, což je zkrácená verze názvu, který spolek nesl od r. 1891.¹³ V letech 1870–1879 nesl spolek název Hilfsverein des Königreiches Böhmen zur Förderung der freiwilligen Heilpflege der im Felde verwundeten u. erkrankten Krieger (Pomocný spolek Království českého k podpoře dobrovolné péče ve válce raněných a onemocnělých), v letech 1879–1891 název spolku zněl Patriotischer Landeshilfsverein für das Königreich Böhmen (Vlastenecký zemský spolek pomocný pro království české) a od roku 1891 do r. 1919 nesl název Landes Hilfsverein vom Rothen Kreuze für Königsreich Böhmen (Zemský pomocný spolek Červeného kříže pro království České).

Organizační struktura spolku byla následující: valná hromada, velký výbor, užší výbor, ředitelství (prezident, náměstek prezidenta, pokladniční zpravodaj). Spolek měl dobročinný charakter a jeho činnost spočívala především v zajištění příprav pro případ mobilizace – v získávání personálu pro transportní kolony, v získávání ošetřovatelů raněných a nemocných, v zajištění humánního ošetření vojáků a ve vytvoření podmínek ke splnění tohoto cíle v době míru v zázemí. Ve stanovách spolku z r. 1868 se říká, že účelem spolku je, „aby soukromá pomoc, která by vojínům ve válce poraněným neb onemocnělým zabezpečovala co nejrychleji dobré a humánní ošetření a úlevu jejich bolestí, dostala při vypuknutí války zařízení, jež by se k vojenským opatřením zdravotnickým přidružovalo, k tomu pak cílí aby se již za doby míru přípravy konaly.“¹⁴ Spolek fungoval od svého založení především jako pomocná organizace vojenské zdravotnické služby. Staral se především o „zaopatření, dodání a spořádané upotřebení vhodných prostředků pomocných i ošetřovacích, zvláště pak takových, jakých státní ošetřování nemocných poskytnouti nemůže, jakož i kde by toho třeba bylo, o zaopatření sil lékařských a ošetřovacích.“¹⁵ Spolek zajišťoval také potřebné ošetřovny, školil ošetřovatelky, organizoval soukromou péči o nemocné, z příspěvků podporoval válečné invalidy a jejich rodiny, pořizoval a doplňoval zdravotnický materiál, vybavoval nemocnice, účastnil se pomoci postiženým při živelných pohromách a epidemiích.¹⁶ V počátcích své existence se působení spolku zaměřilo především na zachování a rozmnožování spolkového majetku. To bylo důvodem velmi nízkého počtu členů.¹⁷

13 Písemnosti spolku jsou uloženy v NA, Zemský pomocný spolek Červeného kříže 1867–1922 a v Archivu hlavního města Prahy (dále AHMP), Spolkový katastr (SK), sign. II/0020.

14 Srv. Stanovy Spolku k podpoře dobrovolné péče o vojáky v království Českém ve válce raněných a onemocnělých z r. 1868, s. 1; NA, Zemský pomocný spolek Červeného kříže, inv. č. 1, kart. 1.

15 Tamtéž.

16 Spolek pomáhal například při odstraňování následků epidemie tyfu v Lanškrouně v r. 1899, poskytoval pomoc obětem a pozůstalým důlního neštěstí na dole Jupiter v Komořanech v r. 1902, kde zahynulo 43 horníků, a poskytl pomoc také obětem povodně v sázavském údolí v r. 1906.

17 Zatímco v počátcích své existence měl spolek pouze 118 členů, v roce 1878, po devíti letech své-

Prvním prezidentem se stal Friedrich Zdekauer rytíř z Treukronu.¹⁸ Později stáli v čele spolku¹⁹ mimo jiné kníže Kamil Rohan,²⁰ Filip Weber z Ebenhofu.²¹ K zakladatelům spolku patřili např. hrabě Karel Buquoy²² nebo hrabě František Pachta²³ či Josef Geitler rytíř z Armingenu.²⁴

Vedle Zemského pomocného spolku Červeného kříže působil v českých zemích také Ženský pomocný spolek – Patriotischer Frauenhilfsverein für das Königreich Böhmen zur Pflege und Unterstützung verwundeter und kranker Krieger (Vlastenecký ženský spolek pro království České, k ošetřování a podporování raněných vojáků).²⁵ Vznikl 14. 10. 1878, jeho hlavním cílem byla péče o raněné vojáky, válečné vysloužilce, vdovy a sirotky. I tento spolek můžeme považovat za předchůdce Československého červeného kříže. První předsedkyní spolku byla zvolena baronka Eveline Weber z Ebenhofu.²⁶

V roce 1882 vznikl poslední z významných spolků, které můžeme řadit k předchůdcům ČSČK, a to Spolek ošetřovatelek nemocných, filiálka Ženského pomocného spolku: Verein zur Ausbildung verpflichteter Krankenpflegerinnen für die Zwecke des Patriotischen Frauen-Hilfsvereines für das Königreich Böhmen, Verein für Pflegerinnen vom rothem Kreuze.²⁷ Cílem spolku bylo výškolení ošetřovatelek nemocných. Spolkové orgány tvořily výbor, předsednictvo spolku, valná hromada.

Po vypuknutí první světové války v r. 1914 došlo ke sloučení činnosti obou kmenových spolků Červeného kříže na území českých zemí – Zemského pomocného spolku Červeného kříže a Ženského pomocného spolku, přičemž byla každému

---

ho působení měl 432 členů. Teprve okupace Bosny a Hercegoviny ze strany Rakousko-Uherska v r. 1878 vyvolala větší zájem o myšlenku Červeného kříže v českých zemích z řad širších vrstev obyvatelstva.

- 18 Friedrich Zdekauer z Treukronu (1810–1873), finančník, stál v čele bankovního domu Moriz Zdekauer.
- 19 Srv. Jednací a účetní zpráva o činnosti výpomocné pokladny království českého ku podpoře dobrovolného ošetřování ve válce raněných a onemocnělých vojáků. Ročník 1878. Seznam členů spolku; NA, Zemský pomocný spolek Červeného kříže, inv. č. 4, kart. 2.
- 20 Kamil Josef Rohan-Rochefort-Guémenée (1801–1892), pův. francouzský šlechtic, sběratel a podporovatel umění, botanik, lidumil; stál v čele řady vědeckých společností i soukromých dobročinných spolků, mj. byl prezidentem České společnosti pro zvelebování zahradnictví.
- 21 Filip Weber z Ebenhofu (1818–1900), český místodržitel.
- 22 Karl Bonaventura Georg Friedrich Buquoy de Longueval (1854–1911), rakouský a český šlechtic z rodu Buquoyů, politik, na přelomu 19. a 20. století poslanec Českého zemského sněmu; byl známý jako osobnost s velkým sociálním citěním, založil mj. Spolek na podporu sirotků a vdov v Nových Hradech a Rožmberku.
- 23 František Josef Pachta z Rájova (1814–1886), český šlechtic.
- 24 Josef Geitler z Armingenu (1822–?), velkoobchodník.
- 25 Srv. NA, České místodržitelství Praha – prezidium 1871–1880, sign. 13/49/14, č. j.: 7034/1878. Písemnosti spolku jsou uloženy v NA, Zemský pomocný spolek Červeného kříže 1867–1922, kart. 144–180. Srv. též AHMP, SK, sign. II/0055.
- 26 Eveline Weber z Ebenhofu, manželka Filipa Webera z Ebenhofu.
- 27 Srv. NA, Zemský pomocný spolek Červeného kříže 1867–1922, kart. 181–207; viz též AHMP, SK, sign. II/63.

z nich určena sféra jeho činnosti. Zemský pomocný spolek měl v kompetenci zřizování a organizování nemocnic, účetnictví, Ženský pomocný spolek pak veškeré záležitosti týkající se ošetřovatelek.

Nejdůležitějším úkolem Červeného kříže v tomto období bylo zřizování ošetřoven v zázemí pro vojáky raněné ve válce.

Dne 8. 11. 1918 byl Zemský pomocný spolek i Ženský pomocný spolek se všemi odbočkami postaven pod pravomoc Národního výboru. Protože členové předsednictva obou spolků na své funkce rezignovali, zřídil Národní výbor zvláštní komisi, která měla pravomoc zajišťovat veškeré záležitosti týkající se spolku.²⁸ Podle nařízení ministerstva vnitřní záležitostí ze dne 29. 11. 1919 byly oba spolky i jejich odbočky zemskou politickou správou rozpuštěny a jejich majetek předán do správy nově založeného Československého Červeného kříže.²⁹

V letech 1919–1938 působil na území nově vzniklé republiky Československý Červený kříž, který se stal v meziválečném Československu významnou veřejnou institucí. Ustavující schůze Společnosti Československého Červeného kříže se konala 1. února 1919 v Obecním domě v Praze, kde byl zvolen prozatímní výbor (Hlavní stan), který byl později rozšířen o odborníky z ministerstev na 24 členů. Dne 6. února 1919 dostal tento správní výbor list od prezidenta republiky T. G. Masaryka, který uvítal založení Společnosti ČSK a na základě žádosti ustavujícího výboru jmenoval předsedkyní ČSČK Alici Masarykovou.³⁰ Ústředním ředitelem byl jmenován JUDr. Josef Linhart.³¹

Stanovy spolku schválilo ministerstvo vnitřní Československé republiky dne 24. června 1919.³² Rozhodnutím ministerské rady ze dne 15. 7. 1919 č.j. 16717 byl spolek Československý červený kříž uznán jako jediný národní pomocný ústav vojenské zdravotní služby, působící na území státu. Upravené stanovy byly schváleny v letech 1926 a 1930.³³ V letech 1919–1938 byla předsedkyní ČSČK Alice Masaryková,³⁴ dcera T. G. Masaryka. K dalším významným funkcionářům ČSČK v tomto období

28 Srv. Nařízení Národního výboru ze dne 8. 11. 1918 o ustavení zvláštní komise pro vedení a správu Zemského pomocného spolku Červeného kříže a Ženského pomocného spolku Červeného kříže. Předsedou komise se stal JUDr. Vratislav Černý, členy komise byli A. Reinwart, J. Cízler, I. Vaněk a K. Židlický; AHMP, SK, sign. II/0020.

29 Srv. Výnos zemské správy politické v Praze ze dne 29. 11. 1919, č.j. 340 242 o likvidaci Zemského spolku Červeného kříže a Ženského pomocného spolku červeného kříže; AHMP, SK, sign. II/0020.

30 Srv. Dorazil, Otakar: Čs. Červený kříž 1919–1929. Praha 1929, s. 111.

31 Tamtéž.

32 Srv. Rozhodnutí ministerstva vnitřní o povolení vytvoření ČSČK na základě předložených stanov ze dne 24. června 1919, č.j. 25 986/1919; NA, fond MV ČSR/ČSSR – spolková činnost, nezpracováno, kart. 106.

33 Srv. Výnos ministerstva vnitřní o změně stanov ČSČK ze dne 5. 11. 1926, č.j. 63 028/1926 a výnos ministerstva vnitřní o schválení stanov ČSČK ze dne 26. 7. 1930, č.j. 43 927/30; NA, MV ČSR/ČSSR – spolková činnost, nezpracováno, kart. 106.

34 PhDr. Alice Masaryková (1879–1966), socioložka, osvětová pracovníce, zakladatelka a první předsedkyně ČSČK; dcera T. G. Masaryka. Blíže viz MÚA AAV, fond Alice G. Masaryková, srv. též Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Alice Masarykové.

patřili např. Ladislav Procházka,³⁵ Ladislav Syllaba,³⁶ Pavel Kučera,³⁷ Bedřich Welz,³⁸ Růžena Svobodová,³⁹ Rudolf Jedlička,⁴⁰ Vladimír Haering,⁴¹ František Drtina,⁴² Růžena Pelantová,⁴³ Rostislav Kocourek.⁴⁴

Smysl a ideje hnutí Červeného kříže nabyly událostmi 1. světové války velkého významu. Většina obyvatelstva trpěla podvýživou, která představovala živnou půdu pro vypuknutí epidemií. V říjnu a v listopadu 1918 podlehl jen epidemii španělské chřipky v českých zemích 40 000 lidí, navíc řádila epidemie skvrnitého tyfu a tuberkulózy. K šíření nemocí přispívalo i značné množství válečných zajatců, ohroženi byli také sirotci, děti a sociálně slabé skupiny obyvatelstva. Jeden z úkolů nově vzniklého spolku spočíval právě v pomoci obyvatelům postiženým 1. světovou válkou⁴⁵ a organizování pomoci nemocným, kteří byli zasaženi těmito chorobami. Rozsáhlou agendu ČSČK představovala také pátrací služba, která v Československu působila pod hlavičkou Mezinárodního výboru Červeného kříže, a jejímž posláním bylo pátrat po osudech vojáků a válečných zajatců.

35 MUDr. Ladislav Procházka (1872–1955), český lékař, hygienik, fyzik, hudební skladatel; v letech 1919–1924 první místopředseda ČSČK a blízký spolupracovník Alice Masarykové, spoluzakladatel ČSČK.

36 MUDr. Ladislav Syllaba (1868–1930), český lékař, specialista na vnitřní a nervové choroby, první místopředseda ČSČK od r. 1924, politik Čs. strany národně demokratické. Blíže viz Ústav dějin Univerzity Karlovy-Archiv Univerzity Karlovy, fond Ladislav Syllaba.

37 MUDr. Pavel Ludvík Kučera (1872–1928), český lékař, patolog a mikrobiolog, druhý místopředseda ČSČK v letech 1924–1928, podílel se na založení Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně, zakladatel a první ředitel Státního zdravotního ústavu. Blíže viz Archiv Masarykovy univerzity v Brně, fond Pavel Ludvík Kučera.

38 MUDr. Bedřich Welz (1866–1921), český lékař, zakladatel samaritánství ve střední Evropě a zakladatel Samaritánské služby ČSČK, primář okresní nemocnice v Litomyšli. Srv. Regionální muzeum v Litomyšli, fond Welzovi František Emanuel a Bedřich.

39 Růžena Svobodová (1868–1920), česká spisovatelka a dramatička, v době 1. světové války působila ve sdružení České srdce, po vzniku ČSČK byla ředitelkou tiskové kanceláře ČSČK.

40 MUDr. Rudolf Jedlička (1869–1926), český lékař, profesor chirurgie, zakladatel Jedličkova ústavu pro zmrzačené. Člen výkonného výboru ČSČK.

41 MUDr. Vladimír Haering (1882–1942), český lékař, generál, vojenský chirurg, příslušník čs. legií v Rusku; účastník protinacistického odboje v době druhé světové války; od r. 1928 druhý místopředseda ČSČK, předseda ČČK v letech 1938–1940.

42 PhDr. František Drtina (1861–1926), český filozof a politik, jeden ze zakladatelů skautingu v českých zemích; v letech 1921–1922 předseda Ústředního sboru dorostu ČSČK.

43 Růžena Pelantová (1886–1959), čs. učitelka, sociální pracovnice, funkcionářka Čs. strany národně socialistické, zakladatelka a předsedkyně Společnosti přátel USA. V ČSČK se zabývala pomocí emigrantům. Blíže viz Archiv Národního muzea, fond Růžena Pelantová.

44 Rostislav Kocourek (1903–1978), český novinář a překladatel, v době 2. světové války účastník čs. zahraničního odboje, v letech 1935–1939 šéfredaktor Novin Červeného kříže, řídil tiskovou službu pro akce Míru Červeného kříže, působil jako tiskový referent ČSČK. Srv. NA, fond Archiv Syndikátu novinářů (ASYN), kart. 1235, složka Rostislav Kocourek.

45 ČSČK mj. distribuoval pomoc od zahraničních společností Červeného kříže. Jen do konce roku 1919 „došlo do hlavního skladiště ČSČK, které bylo v Praze na Smíchově, 183 vagonů oblečení, prádla, léků, zdravotnického materiálu“. Srv. Dorazil, O.: Čs. Červený kříž 1919–1929, s. 116.

Nově vzniklá organizace „se účastnila asanačních a profylaktických⁴⁶ akcí proti epidemiím, zprostředkovala styk rodin se zajatci, pomáhala běžencům, zřizovala protituberkulózní dispenzáře,⁴⁷ protitrichomové⁴⁸ a protiepidemické stanice.“⁴⁹

Československý Červený kříž se v meziválečném období dále soustředil na zajištění výchovy a vzdělání ošetřovatelek a samaritánů, na budování zdravotnických zařízení⁵⁰ a prázdninových osad pro děti, zřizoval zdravotní poradny pro matky s dětmi, ambulatoria, jesle, útulky pro svobodné matky, sirotčince, útulky pro starce, vychovával dorost ČSČK, organizoval pohotovostní dopravní službu, pomáhal při přírodních katastrofách.

Významný byl podíl ČSČK v tzv. ruské pomocné akci, kterou organizovala a finančně zajišťovala československá vláda. V jejím rámci se podílel na pomoci hladovějícím v Rusku⁵¹ a pomoci ruským a ukrajinským emigrantům,⁵² kteří v Československu našli svůj druhý domov. Kromě peněžních darů, které ČSČK vybral prostřednictvím sbírek na pomoc hladovějícím v Rusku, bylo v roce 1921 pozváno do ČSR 439 hladovějících dětí ze Simbirsku.⁵³

Svými charitativními akcemi ČSČK zmírňoval ve 30. letech dopady hospodářské krize:⁵⁴ pořádal nadílkové akce pro školní děti, poskytoval stravu nezaměstnaným, zajišťoval topivo sociálně slabým rodinám v zimních měsících, poskytoval také individuální finanční podpory např. rodinám, jejichž členové se vystěhovali do zahraničí.⁵⁵

46 Zabývající se cílenou prevencí.

47 Bezplatná lékařská poradna.

48 Trichom – chronická oční choroba bakteriálního původu, která je příčinou slepoty.

49 Srv. Gazdík, Zdeněk: Uprostřed svého století. Praha 1969, nevydaná práce, s. 7; NA, ČSČK, nezpracováno, kart. 1. Viz též Dorazil, O.: Čs. červený kříž 1919–1929.

50 Ve 20. letech ČSČK vedl např. sanatorium ČSČK v Praze v Žitné ul., ústav preventivní péče v Novém Smokovci a nemocnici místního spolku ČSČK ve Špišské Sobotě. Srv. Dorazil, O.: Čs. Červený kříž 1919–1929, s. 184. V této době vedl ČSČK rovněž 78 dětských zdravotních stanic, 20 protituberkulózních poraden, 25 zubních poraden, 3 stálé ozdravovny, 3 studentské zdravotní ústavy, 40 prázdninových osad pro mládež ohroženou tuberkulózou, viz tamtéž.

51 ČSČK se podílel mimo jiné na pomoci hladovějícím v Rusku v rámci tzv. ruské pomocné akce organizované československou vládou. Srv. Ruská pomocná akce československá - pomoc hladovějícím v Rusku; NA, fond MZV - Ruská pomocná akce, inv. č. 29–52, kart. 4–38.

52 V rámci ruské pomocné akce, kterou financovala čs. vláda, ČSČK zajišťoval pomoc ruským a ukrajinským emigrantům – ubytování, ošacení, stravu, zřizoval útulky atd. Z rozpočtu ministerstva zahraničních věcí péči o ruské a ukrajinské emigranty ČSČK věnoval v letech 1920–1923 částku 3 miliony Kč. Srv. Dorazil, O.: Čs. Červený kříž 1919–1929, s. 151. Srv. též NA, fond MZV-Ruská pomocná akce, inv. č. 29–52, kart. 4–38.

53 Jednalo se o první transport ruských dětí, který přijel do Pardubic 24. 12. 1921. Děti byly rozděleny do rodin. Když se pak měly v r. 1923 vrátit do Ruska, více než polovina z nich v ČSR zůstala. Srv. Dorazil, O.: Čs. Červený kříž 1919–1929, s. 152.

54 Srv. Gazdík, Zdeněk: Uprostřed svého století, s. 7; NA, ČSČK, nezpracováno, kart. 1.

55 V Praze v Libni působila Vystěhovalecká stanice ČSČK. Silný vystěhovalecký proud směřoval zejména ze Slovenska do USA. V Libni proto ČSČK postavil budovy pro pobyt a registraci vystěhovalců. Vystěhovaleckou stanicí od r. 1919 do r. 1927 prošlo 128 000 vystěhovalců. Srv. Dorazil, O.: Čs. Červený kříž 1919–1929, s. 146.

V době první republiky vznikla z iniciativy ČSČK tradice k uctění všech obětí 1. světové války - tradice dvou minut ticha o velikonoční sobotě.⁵⁶

Organizační struktura ČSČK podle stanov z 19. července 1919⁵⁷ byla následující:

- shromáždění delegátů
- Hlavní stan (tvořilo jej 24 členů, jednalo o věcech, které nejsou vyhrazeny předsedovi, volí předsedu)
- výkonný výbor
- předsednictví
- ústřední ředitelství
- divize (zemské úřadovny ČSČK pro Čechy, Moravu a Slezsko, Slovensko, od r. 1921 také pro Podkarpatskou Rus – viz Dodatek schválený Shromážděním delegátů ČSČK 20. 2. 1921)
- místní spolky

Nejvyšší instancí v dobách míru bylo shromáždění delegátů, konalo se jednou ročně. Základními organizačními jednotkami byly spolky, které měly právní subjektivitu.

Organizační struktura (podle stanov z r. 1930):⁵⁸

a) volené orgány:

- shromáždění delegátů
- Hlavní stan
- výkonný výbor
- předsednictví (prezídium)

b) úřadovny:

- ústřední ředitelství
  - specializované oddíly: finanční, dopravní a zásobovací, zajatecký, tiskový, ošetrovatelský, oddíl péče o zajatce – příslušníky cizích států
- divize
- místní spolky

Ve stanovách z roku 1930 (§ 11, odst. 2)⁵⁹ je zakotveno, že v době války přecházejí všechna práva shromáždění delegátů na orgány, které stanoví prezident republiky.

S činností ČSČK byla úzce propojena činnost dalších spolků – např. Masaryko-

---

56 Iniciátorkou této myšlenky byla Alice Masaryková, která se inspirovala středověkým treuga Dei, církevním omezením, které zakazovalo války v době církevních svátků a o nedělích. Slavnost Míru ČSČK se poprvé konala na půdě parlamentu ČSR v r. 1923. Srv. Dorazil, O.: Čs. Červený kříž 1919–1929, s. 245.

57 Srv. Stanovy ČSČK z r. 1919; NA, MV ČSR/ČSSR – spolková činnost, nezpracováno, kart. 105.

58 Stanovy Společnosti Československého Červeného kříže schválené výnosem ministerstva vnitra ze dne 26. 7. 1930, č.j. 43 927/30; AHMP, SK, sign. II/413.

59 Tamtéž.

vou ligou proti tuberkulóze,⁶⁰ Československou společností zlatého kříže,⁶¹ Českého srdce atd.

Československý červený kříž vydával zdravotnický měsíčník Zdraví lidu, který vycházel v letech 1923–1940. Otázkám dorostu ČSČK byl věnovaný měsíčník Lípa, který byl vydáván v letech 1926–1940 a redigoval jej spisovatel Ferdinand Krch.⁶² Jeho součástí byly 1x měsíčně přílohy Radost a Naše práce. V letech 1925–1938 vycházel rovněž Zdravý život. Časopis Sdružení abstinentů-socialistů ČSR.

Po nacistické okupaci zbytku Československa a po zřízení Protektorátu Čechy a Morava pokračoval ČSČK (pod názvem Společnost Českého Červeného kříže) ve své činnosti do léta 1940. Předsedou spolku byl v letech 1938–1940 MUDr. Vladimír Haering, místopředsedou JUDr. Antonín Sum.⁶³

Pod vedením svého místopředsedy Antonína Suma ČSČK zřizuje nové záchranné stanice, pořádá kurzy dobrovolných sester ČSČK, vydává nový časopis Pro zdraví národa, připravuje prázdninové osady. V létě 1940 byla nařízením Říšského protektora v Čechách a na Moravě Konstantina von Neuratha ze dne 22. července 1940 č. B Nr BdSI- 4301/40-14 Společnost Českého Červeného kříže se všemi odbočkami a připojenými spolky rozpuštěna a jejich jmění bylo zabaveno.⁶⁴

Dne 5. srpna 1940 nacisté obsadili budovu bývalého ústředí ČSČK v Praze i všechny budovy ČSČK v zemi. Movitý majetek byl zkonfiskován, zásoby sanitního materiálu byly předány německé armádě. Řada funkcionářů Červeného kříže byla zatčena a mnozí zahynuli v nacistických věznicích a koncentračních táborech. MUDr. Vladimír Haering zemřel na následky věznění v r. 1942, František Šmakal⁶⁵ byl umučen v koncentračním táboře Mauthausen v témže roce a Petr Fafek⁶⁶ byl za účast na přípravě atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha s celou svojí rodinou popraven.

V době druhé světové války ČSČK působil z podnětu čs. exilové vlády také v zahraničí.⁶⁷ O jeho ustavení rozhodla na svém zasedání dne 30. srpna 1940 minis-

60 Srv. NA, fond Masarykova liga proti tuberkulóze. Inventář fondu je přístupný na webových stránkách Národního archivu zde: <http://www.badatelna.eu/fond/904/> [17. 1. 2017].

61 Srv. NA, fond Československá společnost zlatého kříže. Inventář fondu je přístupný na webových stránkách Národního archivu zde: <http://www.badatelna.eu/fond/960/uvod/> [17. 1. 2017].

62 Ferdinand Krch (1881–1973), pedagogický pracovník a spisovatel; blízký spolupracovník Přemysla Pittra.

63 JUDr. Antonín Sum (1877–1947), čs. diplomat, sociální pracovník. Blíže o osobnosti A. Suma in Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond Antonín Sum.

64 Srv. Sdělení Policejního ředitelství pro spolkové věci prezidiu ministerstva sociální a zdravotní správy ze dne 31. 7. 1941; AHMP, SK, sign. II/413.

65 MUDr. František Šmakal (1896–1942), český lékař, pracovník ČSČK, autor publikací z oboru sociálního lékařství.

66 Petr Fafek (1893–1942), v době 1. světové války příslušník čs. legií v Rusku, v době druhé světové války účastník protinacistického odboje; vrchní účetní ústředí ČSČK.

67 Srv. NA, fond Československý červený kříž, Londýn. Inventář fondu je přístupný zde: <http://www.badatelna.eu/fond/4520/> [17. 1. 2017].

terská rada, založen byl dne 1. září září 1940 dekretem prezidenta republiky dr. Edvarda Beneše⁶⁸ po zprávě, že domácí Červený kříž byl okupanty rozpuštěn a jeho majetek zabaven. Stanovy Československého červeného kříže z roku 1930 (§ 11, odst. 2) obsahovaly totiž ustanovení, že v době války, je-li čs. armáda úplně nebo částečně mobilizována, přecházejí všechna práva shromáždění delegátů, které je nejvyšším spolkovým orgánem, na orgány, které stanoví prezident republiky. Rozhodnutím ze dne 24. 6. 1941, č. 1363/1941 určil na základě zmíněného ustanovení prezident republiky, že veškerá práva shromáždění delegátů přecházejí na ministerstvo národní obrany a na ministerstvo sociální péče v Londýně.⁶⁹ Jedním z hlavních úkolů ČSČK v zahraničí představovala péče o naši armádu, doplnění a vybavování vojenské zdravotnické služby.

Čestnou předsedkyní spolku se stala Hana Benešová,⁷⁰ choť prezidenta Edvarda Beneše. Předsedou spolku byl nejprve brig. generál Jaroslav Čihák-Znamenáček⁷¹ (od 1940 do 30. 4. 1944), poté generál Alois Vicherek⁷² (od května 1944).

Spolek po osvobození v r. 1945 přenesl svoji činnost na území Československé republiky.⁷³ Organizace plynule navázala na činnost prvorepublikového Československého červeného kříže a na činnost ČSČK, který působil v době druhé světové války v Londýně.⁷⁴ Svoji aktivitu zaměřila zejména na řešení naléhavých úkolů, které vyplývaly z poválečné situace.

Dne 13. 5. 1945 byl vydán výnos ministerstva ochrany práce a sociální péče č.j. 4401/45, kterým byl jmenován čtyřčlenný výbor ČSČK pro řízení úkolů Společnosti ČSČK.⁷⁵ Tvořili jej Zdenka Havránková, MUDr. Marta Johanovská, JUDr. Zdeněk Marjanko a JUDr. Antonín Sum. V čele výboru stanula Zdenka Havránková. Ministerstvo vnitra vzalo na vědomí, že ČSČK vyvíjí svou činnost podle původních stanov z období před válkou. Po návratu prezidia ČSČK z Londýna byl jmenován osmnáctičlenný výkonný výbor v čele s předsedou generálem Aloisem Vicherkem

---

68 Srv. Výroční zpráva Čs. Červeného kříže v zahraničí pro rok 1942, in: NA, ČSČK, Londýn, inv. č. 65, kart. 8.

69 Srv. Zpráva ministerstva vnitra ze dne 25. listopadu 1946 o obnovení činnosti Společnosti ČSČK, s. 1–2; AHMP, SK, sign. II/413.

70 Hana Benešová (1885–1974), manželka druhého čs. prezidenta Edvarda Beneše.

71 Jaroslav Čihák, krycí jm. Znamenáček, (1891–1944), čs. generál, příslušník čs. domácího a zahraničního odboje v době druhé světové války.

72 Alois Vicherek (1892–1956), čs. vojenský letec, v době 1. světové války čs. legionář v Rusku, v době 2. světové války účastník čs. zahraničního protinacistického odboje.

73 Branná povinnost státu byla dnem 31. 12. 1945 ukončena vyhláškou č. 162/1945 Sb. o ukončení stavu branné pohotovosti státu a tudíž dnem 1. 1. 1946 přešla pravomoc Shromáždění delegátů z ministerstva ochrany práce a sociální péče na statutární orgán Československého červeného kříže.

74 Výnos Ministerstva vnitra ze dne 3. srpna 1945, č. IV-3111-23/7-45-4, kterým vzalo na vědomí, že spolek opět vyvíjí činnost na území Československé republiky podle stanov ze dne 26. června 1930, č. 34 927/30; AHMP, SK, sign. II/413. Zpráva ministerstva vnitra ze dne 25. listopadu 1946 o obnovení činnosti Společnosti Československého červeného kříže.

75 Tamtéž.

a třemi místopředsedy – Zdenkou Havránkovou (za Čechy), MUDr. Arnoštem Nešňalem (za Moravu) a ing. Jánem Slavíkem (za Slovensko). Výnosem ministerstva ochrany práce a sociální péče č.j. VIII-8511-27/7-45 ze dne 6. 8. 1945 byl ministerstvem ochrany práce a sociální péče po dohodě s ministerstvem národní obrany jmenován nový výkonný výbor Společnosti Čs. Červeného kříže s rozšířenou pravomocí, který měl připravit novou organizaci ČSČK a vypracovat nové stanovy. Ty byly schváleny dalším výnosem ministerstva ochrany práce a sociální péče ze dne 21. 12. 1945 č.j. VIII-8730-26/9-1945.

Své zástupce do výkonného výboru jmenovalo také ministerstvo zdravotnictví a Ústřední rada odborů. Kompetence ministerstva sociální péče a ministerstva národní obrany, jako orgánů nahrazujících shromáždění delegátů ČSČK, skončila 31. 12. 1945, kdy byla skončena branná pohotovost.

Nové stanovy ČSČK byly schváleny výnosem ministerstva vnitřní věci dne 12. června 1948 pod č.: 3111/24-31/55-1948-III/3⁷⁶ poté, co byly předtím schváleny shromážděním delegátů, konaným ve dnech 14. – 15. 6. 1947.

Hlavní cíle ČSČK v letech 1945–1948 v oblasti zdravotní byly následující: příprava ošetřovatelek a samaritánů, výcvik a organizace první pomoci a její propagace, udržování a doplňování sítě záchranných stanic, obnovení záchranné zdravotní služby, organizace záchranné služby, výcvik dobrovolných sester, zřizování a udržování zdravotnických ústavů a zásoby sanitního materiálu. Úkoly ČSČK v oblasti civilního zdravotnictví přešly do kompetence ministerstva zdravotnictví. ČSČK se zabýval stejnou měrou jako zdravotními úkoly i úkoly sociálního charakteru: staral se o osoby, které byly válkou přímo či nepřímo zasaženy, podílel se na jejich repatriaci, účastnil se pátrání po pohřešovaných,⁷⁷ pomáhal státním orgánům s vyplácením podpor v oblastech postižených válkou, podílel se na rozdělování darů z ciziny, budoval nouzové útulky pro ženy a mládež, zřizoval ústavy pro invalidy, sociální poradny atd. a tím zajišťoval doplňkovou sociální péči státu.

Postavení a úkoly ČSČK po únoru 1948

Únorové události roku 1948 se výrazně promítly i do působení, postavení, cílů, úkolů a organizační struktury Československého červeného kříže. Po převzetí moci KSČ se novým společenským podmínkám musel přizpůsobit i ČSČK. Organizace ztratila svoji nezávislost, samostatnost a prakticky zanikl její charitativní charak-

76 Rozhodnutí ministerstva vnitřní věci o schválení stanov ČSČK ze dne 12. 6. 1948 o schválení stanov ČSČK; AHMP, SK, sign. II/413.

77 V únoru 1946 ČSČK zakládá vlastní pátrací službu po nezvěstných. Koncem května 1946 byla v Československu založena z podnětu Mezinárodního výboru Červeného kříže a po dohodě s ministerstvem národní obrany zajatecká informační kancelář. Jejím úkolem bylo evidenčně podchytit veškeré válečné zajatce, kteří se nacházeli na území naší republiky. Do konce roku se podařilo podchytit 95 procent z celkového počtu válečných zajatců u nás. Srv. Písemnosti pátrací služby ČSČK; NA, ČSČK, nezpracováno. (Přejímka z roku 2016).

ter. Docházelo k postupné transformaci ČSČK v masovou společenskou organizaci, k její reorganizaci i k formulování a naplňování zcela nového postavení Červeného kříže ve společnosti. Péči o zdraví lidu postupně přebírá stát. Ochrana zdraví národa se stala celospolečenskou záležitostí, jednou z povinností i funkcí státu. Rovněž ekonomická aktivita ČSČK přechází na stát.

Program ČSČK se po roce 1948 „soustředil především na boj za mír, na péči o pracující a na přípravu k branné pohotovosti. Neplánovitá, chaotická a charitativní práce ČSČK byla změněna v dlouhodobý pracovní program. V souladu s celostátním plánováním zdravotnictví sledoval ČSČK v prvé řadě zvýšení zdravotní péče o pracující.“⁷⁸

Dne 1. března 1948 byl v Praze utvořen Celostátní akční výbor Společnosti Československého červeného kříže,⁷⁹ který vydal pokyn k vytváření akčních výborů v jednotlivých místních spolcích a divizích ČSČK a k podpoře zdravotně sociálního programu státu. V prohlášení vydaném ze své ustavující schůze „vyzývá všechny své orgány, dobrovolné pracovníky, příznivce i zaměstnance Společnosti ČSČK k plnému zapojení do budovatelského díla naší lidové demokratické republiky a plné podpoře vlády Klementa Gottwalda.“⁸⁰

Divizní generál Alois Vicherek, který se stal předsedou Celostátního akčního výboru ČSČK, v pokynu k vytváření akčních výborů říká: „Je třeba utvořit v divizích a spolcích ČSČK akční výbory z pracovníků, jejichž poměr k naší lidové demokracii byl vždy kladný v duchu pokroku a ideálů Červeného kříže.“⁸¹

Celostátní akční výbor připravoval dlouhodobý program ČSČK, jehož obsah spočíval v podpoře budovatelských snah, v doplnění sociální a zdravotní péče státu, v opatřeních směřujících k ochraně zdraví obyvatelstva a k zabezpečení míru ve světě. ČSČK se v této době soustředil především na dva úkoly: prvním bylo uspořádání Mírové slavnosti ČSČK, která se konala dne 27. 3. 1948 v Praze a ve všech větších městech republiky, druhým se stalo zorganizování národní sbírky ČSČK, která trvala do konce dubna 1948 a přinesla prostředky důležité pro rozvíjení sociálně zdravotního programu ČSČK.

Po únoru 1948 se zdraví obyvatelstva stalo celospolečenským zájmem, jednou z povinností i funkcí státu. Stát převzal do svého programu i rozsáhlou sociální problematiku – péči o důchodce, rekreaci dětí atd. Hlavním cílem ČSČK se stalo „pomáhat a chránit národní zdraví všemi prostředky, tj. plánováním, organizací, přípravou a udržováním pohotovosti, personální i materiální v míru i za války.“⁸²

78 Přehled o činnosti ČSČK v roce 1950, s. 14; NA, fond ÚV KSČ – Generální sekretariát 1945–1951, sv. 28, arch. j. 214.

79 Zápis z ustavující schůze Celostátního akčního výboru Společnosti Československého Červeného kříže dne 1. 3. 1948, s. 1; NA, fond ÚV NF, inv. č. 41, kart. 75.

80 Tamtéž.

81 Tamtéž.

82 Srv. Dopis Viléma Bendy, ředitele Divize pro zemi Moravskoslezskou ze dne 24. 12. 1948 Okresnímu sekretariátu KSČ (v Brně?), s. 1; NA, ÚV NF, inv. č. 41, kart. 75.

ČSČK se v této době soustředil na plnění těchto úkolů: organizování dobrovolné sociální péče, provádění doplňkové péče a na sociálně zdravotní výchovu širokých mas. Spolupracuje také se státní správou v oblasti branné výchovy a účastní se výcviku zdravotnického personálu v civilní protiletectvé obraně na poli zdravotní služby a plní úkoly pro vojenskou zdravotní službu mírněním sociálních a zdravotních následků války.⁸³

Po únoru 1948 se také mění organizační struktura spolku. ČSČK opouští prvo-republikový systém divizí a organizační struktura se přizpůsobuje územnímu členění republiky. Nové stanovy byly přijaté na slavnostní schůzi Celostátního akčního výboru Společnosti ČSČK dne 18. 12. 1948, následně byly potvrzeny rozhodnutím ministerstva vnitra ze dne 19. února 1949.⁸⁴ Základní organizační složkou se staly okresní spolky ČSČK (§5). Nejvyšším orgánem je valné shromáždění (§ 9), které se koná jednou za dva roky. Ústřední výkonný výbor je podle stanov řídicím orgánem ČSČK, předsednictvo je výkonným orgánem odpovědným ÚVV ČSČK. Pro pracovní záležitosti, které se týkají Slovenska, je zřízený Slovenský výkonný výbor. Volenými orgány jsou podle §8 nových stanov:

- a) valné shromáždění
- b) ústřední výkonný výbor
- c) předsednictvo
- d) Slovenský výkonný výbor
- e) poradní sbory a komise, zejména komise sociální, programová, hospodářsko-finanční
- f) dozorčí rada

Výkonné orgány tvoří:

- a) ústřední sekretariát
- b) oblastní sekretariát pro Slovensko
- c) úřadovny zřízené podle organizačního řádu (krajské a okresní)

V organizační struktuře nové stanovy ČSČK přinesly následující změny: místo Hlavního stanu vznikl ústřední výkonný výbor ČSČK, zrušil se systém divizí, místní spolky ztratily svoji právní subjektivitu, namísto nich se členskými orgány ČSČK staly okresní spolky. Místní skupiny a závodní skupiny se stávají organizační složkou okresních spolků.⁸⁵ V krajích nejsou spolkové orgány, nýbrž jen krajské poradní sbory pro koordinaci činnosti ČSČK v obvodu jednotlivých krajů, ty však nejsou samostatnými právními subjekty.

83 Tamtéž. Viz též Organizace a úkoly Čs. Červeného kříže; NA, ÚV NF, inv. č. 41, kart. 75.

84 Rozhodnutí ministerstva vnitra o schválení stanov ČSČK ze dne 19. 2. 1949, č.j. 3111/2-20/1-1949-VB/dř.III/3; AHMP, SK, sign. II/413.

85 Srv. Oběžník ČSČK č. 9 ze dne 12. 3. 1949. Ustavení okresních spolků Čs. Červeného kříže podle nových stanov ČSČK; NA, ÚV NF, inv. č. 41, kart. 75.

V letech 1948–1949 působily při Ústředním výkonném výboru ČSČK tyto komise: finančně-hospodářská, zahraniční, organizační, programová, personální, poradní sbor Dorostu, tisková a propagační, a sociální.

Po únoru 1948 došlo také ke sloučení všech existujících sociálně zdravotních organizací do ČSČK. Česká sociální pomoc se slučuje s ČSČK dne 19. 12. 1948, Československý abstinenci svaz v září 1950, Společnost pro potlačování pohlavních chorob, České srdce, Masarykova liga proti tuberkulóze pak v prosinci 1950.⁸⁶ Dorost ČSČK rovněž ztratil svou samostatnost, přestal být samostatnou organizací školní mládeže a byl v r. 1951 násilně zařazen do Pionýrské organizace a do Československého svazu mládeže. Ukončena byla rovněž tradice Mírových slavností Červeného kříže.⁸⁷

Na počátku 50. let přestal ČSČK vykonávat řadu svých tradičních úkolů, protože jejich zajišťování převzaly státní orgány: stát převzal péči o zdravotní zabezpečení, výchovu a osvětu. Výrazně se oslabil charitativní charakter ČSČK. Naproti tomu se do programu ČSČK dostávají nové činnosti – propagace Národní transfuzní služby, nábor dobrovolných dárců krve a jejich registrace. Role ČSČK je nepostradatelná při vytváření závodních skupin Červeného kříže, stanic první pomoci na vesnicích a zdravotnických hlídek na školách.

Transformace ČSČK v dobrovolnou organizaci NF a legislativní zakotvení jeho postavení a úkolů

Československý červený kříž se transformoval v dobrovolnou organizaci na základě § 5 zákona č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních.⁸⁸ Podle §1 tohoto zákona, který dne 12. července 1951 schválilo Národní shromáždění, se lid sdružuje v dobrovolných organizacích „k uplatnění svých demokratických práv a tím k upevnění lidově demokratického zřízení a k podpoře úsilí o výstavbu socialismu.“⁸⁹ Před vydáním tohoto zákona byl ČSČK spolkem organizovaným podle tehdejšího spolkového práva⁹⁰ a řídil se stanovami přijatými dne 18. prosince 1948 na schůzi Celostátního akčního výboru Společnosti Československého Červeného kříže.

---

86 Srv. Auředníček, J. T.: Zpráva o stavu slučování dobrovolné soc. zdrav. péče, b. d.; NA, ÚV NF, inv. č. 41, kart. 75.

87 Tradice mírových slavností byla obnovena v dubnu 1946 pod záštitou prezidenta Edvarda Beneše. Poslední Mírová slavnost se konala v r. 1950. V r. 1951 byly tradice Mírových slavností zrušeny. Srv. Šanda, Ludvík: Mezinárodní červený kříž a Československý červený kříž. Praha 1990, s. 55.

88 Srv. Zákon č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních. Zákon byl zrušen dnem 29. 3. 1990.

89 Tamtéž. Podle § 5 se za organizace podle tohoto zákona prohlašují Revoluční odborové hnutí, Jednotné svazy zemědělců, Československý svaz mládeže, Svaz československo-sovětského přátelství, Československý svaz žen, Česká obec sokolská, a Československý Červený kříž. Ministerstvo vnitra mohlo prohlásit další organizace (spolky) vzniklé před 1. říjnem 1951 za organizace podle tohoto zákona.

90 Zákon č. 134/1867 ř. z., o práve spolčovacím ze dne 15. listopadu 1867.

Základním dokumentem, který vymezoval cíle a úkoly ČSČK, charakter jeho činnosti, postavení a organizační principy, byly stanovy. Podmínkou vzniku ČSČK jako dobrovolné organizace pak bylo jejich schválení ministerstvem vnitra.⁹¹

Postavení a činnost ČSČK byla zakotvena mimo vlastní stanovy také v zákoně o ČSČK, který přijalo Národní shromáždění dne 30. října 1952.⁹² Podle § 3 tohoto zákona Československý Červený kříž plní především tyto úkoly: „organizuje školení dobrovolných pracovníků v první pomoci, organizuje a provádí všestrannou zdravotnickou přípravu obyvatelstva, pomáhá orgánům státní správy v transfuzní službě, v organizování a provádění hygienických a protiepidemických opatření, zdravotnické výchovy lidu, a pomoci obyvatelstva při živelních pohromách, vydává publikace a časopisy a plní další zdravotní a sociální úkoly, které mu svěřuje stát, působí jako výlučně uznaná národní pomocná organizace vojenské zdravotnické služby podle ženevských úmluv ze dne 12. srpna 1949.“⁹³

Postavením ČSČK se ještě před přijetím zákona zabýval na svém zasedání politický sekretariát ÚV KSČ dne 9. 7. 1952. V dokumentu „Zákonná úprava postavení Československého Červeného kříže a nový jeho organizační řád“ bylo formulováno postavení ČSČK ve společnosti, které měla organizace podle politického vedení KSČ zaujímat, takto: „Pronikavé změny v našem národním a státním životě vyžadují, aby bylo nově upraveno také postavení Československého Červeného kříže. ČSČK má být přebudován z organizace buržoazně filantropní a charitativní v organizaci, která bude nástrojem solidarity dělnické třídy a socialistického humanismu.“⁹⁴ Dále se v dokumentu uvádí: „Chceme-li po sovětském vzoru aktivizovat široké vrstvy našeho lidu na plnění úkolů zdravotnické péče, pak se k tomu právě ČSČK jeví jako vhodná organizační základna.“⁹⁵ K činnosti ČSČK v poválečných letech, kdy navazoval na tradice prvorepublikového ČSČK, a k prvorepublikovému ČSČK samotnému, panovaly ze strany politického sekretariátu ÚV KSČ velké výhrady, které byly formulovány i v připravované důvodové zprávě k zákonu o Československém červeném kříži. KSČ měla o charakteru ČSČK jako dobrovolné zdravotnické organizace jasnou představu: „Dřívější Československý Červený kříž nedával svým vedením, složením ani celkovou linií práce záruky úspěšného plnění takové funkce. Nebyl organizací lidovou. V jeho vedení se uplatňovaly především buržoazní a maloburžoazní kruhy. V celku se Československý Červený kříž projevoval jako instituce charitativní, která spolu s jinými podobnými institucemi

91 Konečné znění stanov schválilo zasedání ÚV ČSČK, které se konalo ve dnech 18. – 19. 4. 1953. Ministerstvo vnitra je schválilo 25. 4. 1953. Srv. Rozhodnutí ministerstva vnitra o schválení stanov ČSČK ze dne 25. 4. 1953 č.j.: II/2-260/1-24/4-1953; AHMP, SK, sign. 01.04, kart. 1.

92 Zákon č. 60/1952 Sb., o Československém Červeném kříži a o užívání znaku, odznaku a názvu Červeného kříže.

93 Tamtéž.

94 Srv. Zákonná úprava postavení Československého Červeného kříže a nový jeho organizační řád (9. 7. 1952), in NA, fond Politický sekretariát ÚV KSČ, sv. 33, arch. j. 106.

95 Tamtéž.

pomáhala zastírat skutečné příčiny toho, proti čemu podle svého programu měla bojovat. Odtud pramenil i celkový chladný poměr dělnické třídy k Československému Červenému kříži.⁹⁶

Aby mohl ČSČK plnit svoje nové poslání, mělo se mu dostat „náležité autority i hospodářského zajištění ze strany státu.“⁹⁷ To bylo podle politického sekretariátu ÚV KSČ možné zajistit pouze navrženou zákonnou úpravou, která spočívala na těchto zásadách: zdůrazňovala nový charakter ČSČK; vtiskovala ČSČK charakter masové organizace, jež plnila důležité úkoly přenesené na ni orgány státní zdravotní správy; stanovila pro ČSČK výlučnost oprávnění vyplývajících ze ženevských konvencí; stanovila, že dozor nad jeho hospodařením vykonávalo ministerstvo zdravotnictví; zajišťovala materiálně ČSČK ustanovením o státním příspěvku.⁹⁸ Zákon o ČSČK měl především mobilizační funkci – tím, že formou zákona bylo zdůrazněno nové poslání ČSČK, měly být splněny rovněž předpoklady očekávaného úspěšného masového náboru do ČSČK. A jak již bylo řečeno, ČSČK byl ze strany státu vybaven náležitou autoritou tím, že byl prohlášen za organizaci, která pomáhá orgánům veřejné správy a byl jedinou organizací, která v případě války může vykonávat určité funkce vyplývajících ze ženevských úmluv ze dne 12. 8. 1949.

V r. 1958 dochází k legislativní změně upravující postavení a úkoly ČSČK vydáním Vyhlášky ministerstva zdravotnictví č. 56/1958 o zdravotnických úkolech ČSČK.⁹⁹

Význam činnosti ČSČK je v ní formulován následovně: „Československý červený kříž jako jediná dobrovolná zdravotnická organizace získává a vychovává obyvatelstvo k aktivní účasti na ochraně zdraví. Je tedy důležitým kulturním a politickým činitelem při výstavbě socialismu a obrany státu, a proto všechny úřady (orgány), podniky, zařízení a organizace jsou povinny mu napomáhat při plnění jeho úkolů.“¹⁰⁰

V témže roce – v dubnu 1958 – Národní shromáždění projednalo novelu zákona č. 60/1952 Sb., o Československém Červeném kříži¹⁰¹ a v roce 1966 je přijat Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. O poslání společenských organizací hovoří hlava druhá, § 10: „(1) Revoluční odborové hnutí, Československý červený kříž, Československý svaz mládeže, Československý svaz tělesné výchovy a Svaz pro spolupráci s armádou vedou organizátorskou a výchovnou činností své členy ke zvyšování zdravotnického uvědomění, ke zdravému způsobu života a k aktivní účasti na opatřeních v péči a zdraví lidu. Ostatní společenské organizace se podílejí na zdravotní výchově

96 Tamtéž. Srv. též Zákon č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních. Důvodová zpráva.

97 Tamtéž.

98 Tamtéž.

99 Srv. Vyhláška ministerstva zdravotnictví č. 56/1958 Ú.I. o provádění zdravotnických úkolů Československého červeného kříže. In: ČSČK ve zdravotnických právních předpisech. Praha 1977, s. 8.

100 Tamtéž.

101 Srv. Zákon č. 16/1958, kterým se mění a doplňuje zákon č. 60/1952 Sb., o Československém červeném kříži a o užívání znaku, odznaku a názvu Červeného kříže ze dne 17. dubna 1958.

a na úkolech týkajících se zdraví lidu. (3) Československý červený kříž vychovává občany k účasti na plnění zdravotnických úkolů a jeho složky úzce spolupracují se zdravotnickými zařízeními. (4) Úkoly týkající se zdraví lidu plní společenské organizace podle zásad dohodnutých s ministerstvem zdravotnictví.¹⁰²

Další legislativní změnou, která ovlivnila činnost ČSČK, představovalo přijetí Zákona č. 73/1973 Sb., o branné výchově. Tento zákon nově vymezil úkoly a součinnost ČSČK a dalších dobrovolných organizací sdružených v Národní frontě v této oblasti.¹⁰³ Po jeho vydání se ČSČK aktivně zapojuje do přípravy občanů k civilní obraně, zdravotnické přípravy branců, a vyvíjí aktivitu také v oblasti zájmové branné činnosti dětí.

Úkoly a organizační struktura ČSČK v letech 1952–1990

Na počátku padesátých let ČSČK již mohla začít plnit úkoly vyplývající z jeho postavení masové dobrovolné zdravotnické organizace. Hlavní úkoly zpočátku směřovaly ke zřízení zdravotnických družin a zdravotnických hlídek Červeného kříže a rozvoji doplňkové ošetrovatelské a pečovatelské péče v rodinách.

I. sjezd ČSČK se konal se ve dnech 15. – 16. listopadu 1952 pod heslem „Zvýšenou aktivitou vpřed v boji za mír, za zdraví pracujících.“ Jeho cílem bylo zhodnotit „dosavadní pracovní výsledky a jasně vytyčit perspektivy a úkoly ČSČK do budoucna a projednat a schválit nové stanovy, vypracované na podkladě zákona č. 60/1952 Sb. o ČSČK a nahradit Celostátní akční výbor řádně zvoleným ústředním výborem.“¹⁰⁴ Za klíčový úkol, který stál před ČSČK, byla považována „všennárodní zdravotnická příprava obyvatelstva, zabezpečující ochranu zdraví pracujících jako základní podmínku úspěšného plnění našich budovatelských úkolů i obrany státu.“¹⁰⁵ V usnesení sjezdu je kladen rovněž důraz na urychlení přeměny Československého červeného kříže v masovou zdravotnickou organizaci.¹⁰⁶ Mezi další úkoly organizace náleželo budování veřejných zdravotnických útvarů a zkvalitňování všestranné zdravotnické přípravy obyvatelstva. Svoji činnost měl podle usnesení sjezdu ČSČK zaměřit především na závody a vesnice.¹⁰⁷

Na konci roku 1952 byl přijat dokument strany a vlády o zdravotnictví,¹⁰⁸ který se stal určující a závaznou směrnicí pro další práci ČSČK. Tento dokument uložil

102 Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. In: ČSČK ve zdravotnických právních předpisech. Praha 1977, s. 31.

103 Zákon č. 73/1973 Sb., o branné výchově ze dne 27. června 1973.

104 Hodnocení I. sjezdu ČSČK, s. 1; NA, ČSČK, nezprac., kart. 10.

105 Usnesení I. celostátního sjezdu Čs. Červeného kříže ze dne 16. 11. 1952, s. 1; NA, fond ČSČK, nezprac., kart. 10.

106 Tamtéž.

107 Srv. Usnesení II. celostátního sjezdu ČSČK, s. 2; NA, ČSČK, nezprac., kart. 10.

108 Srv. Usnesení strany a vlády o opatřeních k dalšímu rozvoji našeho zdravotnictví ze dne 10. listopadu a 9. prosince 1952. In: Pro zdraví našeho lidu. Usnesení strany a vlády o opatřeních k dalšímu rozvoji našeho zdravotnictví ze dne 10. listopadu a 9. prosince 1952. Praha 1952. Viz též Výbor ze zákonů, usnesení, pokynů a směrnic pro práci ČSČK. Praha 1955.

organizaci tři hlavní úkoly: všestrannou zdravotnickou přípravu obyvatelstva, školení a organizování speciálních zdravotnických útvarů a pomoc orgánům zdravotní správy v národní transfuzní službě, ve vykonávání hygienických a protiepidemických opatření a ve zdravotní výchově lidu. V dokumentu se o dosavadní činnosti ČSČK hovoří značně kriticky. ČSČK je vytýkáno mj. nedostatečné plnění úkolů v oblasti dobrovolné zdravotní služby či přetrvávající charitativní charakter práce v některých složkách ČSČK: „ČSČK vykonal od února 1948 značný kus práce na poli našeho zdravotnictví, zejména tím, že vyškolil desetitisíce dobrovolných pracovníků. Jeho práce trpí však ještě nedostatky. Neplní uspokojivě funkci masové organizace na poli dobrovolné zdravotní služby. Není dostatečně začleněn do plnění úkolů sjednoceného zdravotnictví, nedostatečně pro ně mobilizuje široký aktiv svých dobrovolných zdravotníků. V práci některých jeho složek se projevují ještě stopy starého, dobročinného pojetí.“¹⁰⁹

První stanovy ČSČK jako dobrovolné organizace byly schváleny ÚV ČSČK dne 19. 4. 1953.¹¹⁰ Organizační struktura byla přizpůsobena územnímu členění republiky. Základními organizačními složkami ČSČK byly podle § 38 stanov závodní skupiny (tvoří se na pracovištích, v továrnách, ve školách, v JZD, na úřadech, atd.) a místní skupiny ČSČK (tvoří se v obcích, v městských čtvrtích apod.), kde je alespoň 10 aktivních členů ČSČK. Orgány závodní (místní) skupiny jsou: výroční členská schůze, výbor, revizoři.

Nejvyšším orgánem (§ 11) je celostátní sjezd ČSČK, který se schází nejméně jednou za 4 roky. K dalším ústředním orgánům patří: Ústřední výbor (pomocnými orgány ÚV jsou poradní sbory a komise), předsednictvo Ústředního výboru a ústřední kontrolní komise. Výkonným orgánem ÚV ČSČK je ústřední sekretariát.

Okresní orgány ČSČK – okresní konference, okresní výbor (zřizuje okresní poradní sbory a komise), předsednictvo okresního výboru, okresní kontrolní komise. Výkonným orgánem okresního výboru je okresní sekretariát.

Krajské orgány ČSČK – krajská konference, krajský výbor (zřizuje poradní sbory a komise), předsednictvo krajského výboru, krajská kontrolní komise. Výkonným orgánem krajského výboru je krajský sekretariát.

Organizační struktura na Slovensku – slovenský sjezd, slovenský výbor, předsednictvo slovenského výboru, slovenská kontrolní komise. Výkonným orgánem slovenského výboru je sekretariát ČSČK pro Slovensko.

II. sjezd ČSČK se konal ve dnech 23. – 24. června 1956 pod heslem: „Do boje za další úspěchy v péči o zdraví našeho lidu!“ Sjezd přijal úpravy stanov,¹¹¹ nově bylo ve

---

109 Srv. Výňatky z usnesení strany a vlády o patřících k dalšímu rozvoji našeho zdravotnictví ze dne 10. 11. a 9. 12. 1952. In: Výbor ze zákonů, usnesení, pokynů a směrnic pro práci ČSČK. Praha 1955, s. 36.

110 Srv. Rozhodnutí ministerstva vnitra ČSR ze dne 25. dubna 1953, č. j. II/2-260.1-24/4-1953 o schválení stanov ČSČK; AHMP, SK, sign. 01.04, kart. 1.

111 Srv. Rozhodnutí ministerstva vnitra ze dne 16. 7. 1957, č. j. NV/2-2452/57 o schválení stanov ČSČK; AHMP, SK, sign. 01.04, kart. 1.

stanovách zakotveno zřízení okresních revizních komisí, krajských revizních komisí a zřízení ústřední revizní komise a revizní komise Slovenského výboru.

Celostátní sjezd vytyčil jako hlavní úkoly organizace ČSČK pro následující období budování veřejných zdravotnických útvarů, spolupráci s orgány státní zdravotní správy v oblasti zdravotnictví, zkvalitňování všestranné zdravotnické přípravy obyvatelstva.

Období mezi druhým a třetím sjezdem ČSČK je charakterizováno v činnosti organizace výrazným zvýšením jeho členské základny, počtu závodních a místních skupin a prohloubením pomoci ČSČK státní zdravotní správě. V září 1956 vychází vládní usnesení o opatřeních v boji proti alkoholismu, které kladlo požadavky také na ČSČK. Od r. 1956 byly organizovány první pionýrské tábory ROH, v r. 1957 ČSČK pomáhá státní zdravotní správě při epidemii chřipky a při očkování proti dětské obrně. V září 1959 se zrodila myšlenka bezpříspěvkového dárcovství krve.¹¹²

III. sjezd ČSČK se konal ve dnech 1. – 3. prosince 1960. Bilance výsledků činnosti ČSČK mezi II. a III. sjezdem byla ve Zprávě o činnosti hodnocena kladně. ČSČK poskytl materiální pomoc 21 zemím postiženým přírodními katastrofami ve výši 41,5 milionu korun, zdvojnásobila se členská základna (1, 223 647 členů), rostl počet místních a závodních skupin ČSČK. Ve sjezdových materiálech bylo konstatováno, že v Československé socialistické republice byl vybudován socialistický systém ochrany zdraví, ve kterém se uplatňuje jeden ze základních principů socialistického zdravotnictví – aktivní účast pracujících. ÚV ČSČK vyhlásil 6 hlavních úkolů na léta 1961–1965, které byly zaměřené na ozdravení životního a pracovního prostředí, boj proti úrazovosti, hygienu společného stravování a racionální výživu, rozvoj bezplatného dárcovství krve, pomoc ČSČK v sociálním zabezpečení a na péči o matku a dítě. Sjezd také uložil „všem orgánům a organizacím pomáhat národním výborům a hospodářským orgánům v ochraně vzduchu, vody a půdy před znečišťováním a tak vytvářet zdravotně nezávadné životní prostředí především městského obyvatelstva a průmyslových středisek.“¹¹³ Za jeden z hlavních úkolů ČSČK pro příští období byla označena pomoc zemědělství, „neboť další vzestup životní úrovně našeho lidu je závislý na rozhodném obratu v růstu zemědělské výroby.“¹¹⁴

IV. sjezd ČSČK se konal ve dnech 18. – 20. 3. 1965 a byly na něm potvrzeny hlavní úkoly ČSČK v intencích usnesení strany a vlády o zdravotnictví ze dne 3. září 1963 a 22. dubna 1964.¹¹⁵ Československému červenému kříži podle tohoto usnesení náleželo plnění těchto úkolů: „aktivně pomáhat při zdravotní výchově obyvatelstva, především dětí a dorostu; spolupracovat při prosazování a uskutečňování

112 V r. 1964 byly poprvé mnohonásobným bezpříspěvkovým dárcům krve uděleny čestné plakety nesoucí jméno prof. Jana Janského.

113 Návrh usnesení III. sjezdu Československého červeného kříže, s. 2–3; NA, ČSČK, nezprac., kart. 13.

114 Tamtéž, s. 2.

115 Srv. Rozvoj péče o zdraví v socialistické společnosti. Usnesení strany a vlády o zdravotnictví ze dne 3. září 1963 a 22. dubna 1964. Praha 1964.

hygienických a protiepidemických opatření při ozdravovacích akcích, v boji proti úrazům, nemocem z povolání a nemocem hromadného výskytu; pomáhat účinněji při zabezpečování první pomoci a zdravotnických služeb; rozšiřovat a zkvalitňovat pečovatelskou službu a rozvíjet dále hnutí dárcovství krve.¹¹⁶

Sjezd potvrdil direktivní rozhodnutí z lednového zasedání ÚV KSČ¹¹⁷ týkající se zrušení krajských výborů ČSČK a závodních skupin ČSČK¹¹⁸, a schválil tak přechod na dvoustupňovou řídicí strukturu (Ústřední výbor – okresní výbor). Zrušení krajských výborů ČSČK a závodních skupin ČSČK na základě výsledků lednového pléna ÚV KSČ, a to i přes nesouhlas řady organizací ČSČK, funkcionářů i členů ČSČK, mělo posléze negativní dopad na činnost organizace. Tato skutečnost se později projevila i ve výrazném poklesu členů ČSČK.¹¹⁹

Závěry lednového pléna ÚV KSČ se ještě před zahájením sjezdu ČSČK zabýval také sekretariát Ústředního výboru KSČ na své schůzi dne 19. února 1965, na které rozebíral především kádrové a organizační zajištění IV. sjezdu ČSČK. I na tomto jednání zazněl požadavek akceptování závěrů lednového pléna v otázce rušení závodních skupin ČSČK: „Hlavní pozornost sjezdu bude zaměřena na prohloubení činnosti ČSČK, vyplývající z usnesení lednového pléna ÚV KSČ. Zejména budou projednány otázky soustředění zájmové činnosti ČSČK do místa bydliště pracujících. Budou stanoveny zásady postupného převádění členů ČSČK ze závodů do místních skupin a formy práce ČSČK v závodech. Přitom bude těžiště položeno na činnost zdravotnických hlídek a družin ČSČK na pracovištích a na uplatnění nových forem jejich řízení výbory místních skupin, obvodními a okresními výbory ČSČK prostřednictvím pověřených funkcionářů ČSČK.“¹²⁰

Obrodný demokratický proces československé společnosti let 1968–1969 se projevila také v činnosti ČSČK. Představitelé ČSČK se snažili zabránit klesající prestiži ČSČK, která byla způsobena mj. právě necitlivým direktivním politickým řízením

116 Tamtéž, s. 20.

117 Srv. Zasedání ústředního výboru Komunistické strany Československa 27., 28. a 29. ledna 1965. Stenografický zápis, I: část. Referát Jiřího Hendrycha ze dne 27. 1. 1965 Práce a výstavba strany a společenských organizací. S. 16–22; NA, ÚV KSČ 1945–1989.

118 Ve svém referátu proneseném na zasedání ÚV KSČ Jiří Hendrych říká: „Došli jsme za plného souhlasu stranických orgánů v okresech a krajích k závěru, že především na závodech je třeba opustit neúčelnou přeorganizovanost, dosáhnout, aby zde působily jen organizace, které mají svou úlohu ve výchově lidí v pracovním procesu. Jde o organizace strany, odborů a Svazu mládeže. Soudíme, že další organizace, pokud je jejich působení na pracovištích částečně nezbytné – jako požárníci, Červený kříž, případně další – měly by zjednodušit své organizační formy, pracovat s určitým aktivem ve formě důvěrníků, skupin či družin; NA, ÚV KSČ 1945–1989, Zasedání ústředního výboru Komunistické strany Československa 27., 28. a 29. ledna 1965. Stenografický zápis, I: část. Referát Jiřího Hendrycha ze dne 27. 1. 1965 Práce a výstavba strany a společenských organizací, s. 22.

119 Ke dni 10. 12. 1965 byla ukončena činnost téměř 7 500 závodních skupin ČSČK a tím bylo 350 000 členů ČSČK převedeno do skupin v místě svého bydliště. V závodech bylo ustaveno téměř 5 600 důvěrníků ČSČK.

120 Návrh obsahového zaměření jednání a organizačního zajištění IV. sjezdu ČSČK, s. 1–2; NA, ÚV KSČ 1945–1989, sekretariát 1. tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného I, kart. 52.

KSČ,¹²¹ usilovali o nalezení nového obsahu a cílů organizace, tak, aby byly v souladu s probíhajícím demokratizačním procesem. Nápravu vidělo vedení ČSČK v důsledné demokratizaci organizace. Byl vypracován Akční program Československého červeného kříže,¹²² v němž bylo zakotveno nové společenské postavení, úkoly i organizační struktura ČSČK odpovídající změnám společenským podmínkám.

Mimořádný V. sjezd ČSČK se sešel ve dnech 26. – 27. 3. 1969. V době politického uvolnění je V. sjezdem přijat Akční program ČSČK.¹²³ Červený kříž se jeho schválením přihlásil k tradicím prvorepublikového ČSČK, k zásadám nezávislosti, neutrality a nepolitičnosti. Období Akčního programu znamenalo období rehabilitace postavení ČSČK ve společnosti a návratu k jeho charitativnímu charakteru. V Akčním programu byla také mj. zdůrazněna nutnost autonomního postavení ČSČK vůči státním orgánům a společenským organizacím.

Nástup normalizace však jeho realizaci zabránil. Analytickými a kádrovými otázkami se zabývala v roce 1970 zasedání ústředních orgánů ČSČK. Na II. zasedání ÚV ČSČK v Lišnu v březnu 1970 byla mj. ustavena komise k provedení analýzy činnosti ČSČK v letech 1968–1969 a k analýze samotného Akčního programu ČSČK. Na svém zasedání v červnu 1970 ÚV ČSČK doporučilo Akční program ČSČK zrušit.

V roce 1969 ČSČK přechází na federalizovanou strukturu, vznikají republikové organizace Český červený kříž a Slovenský červený kříž. Mimořádný V. sjezd ČSČK, který se konal 26. – 27. 3. 1969 v Praze, schválil nové stanovy ČSČK¹²⁴ a uložil přípravným výborům svolat ustavující sjezdy Českého a Slovenského ČK. Ustavující sjezd Českého červeného kříže se konal ve dnech 29. – 30. 5. 1969. Sjezd jako nejvyšší orgán zvolil devadesátičlenný ústřední výbor ČČK a šestnáctičlennou ústřední revizní a kontrolní komisi ČČK a schválil rovněž stanovy ČČK.¹²⁵ Krátce po svém založení měl ČČK 800 000 členů, organizovaných v 9 697 základních organizacích.¹²⁶ Základním článkem organizační výstavby Českého červeného kříže byly místní skupiny, závodní skupiny a skupiny dorostu. Národními orgány jsou

121 Zasedání ústředního výboru Komunistické strany Československa 27., 28. a 29. ledna 1965. Stenografický zápis, I: část. Referát Jiřího Hendrycha ze dne 27. 1. 1965 Práce a výstavba strany a společenských organizací, s. 16–22; NA, ÚV KSČ 1945–1989.

122 Akční program Československého červeného kříže byl přijatý na plenárním zasedání ÚV ČSČK, které se konalo ve dnech 27. 6. – 28. 6. 1968. Srv. Rezoluce mimořádného V. sjezdu ČSČK, s. 2; NA, ČSČK, nezprac., kart. 17.

123 Návrh akčního programu Československého červeného kříže; NA, ČSČK, nezprac., kart. 17.

124 Mimořádný V. sjezd ČSČK přijal nové stanovy dne 27. 3. 1969, schválené MV ČSSR byly dne 19. 6. 1970 č.j. SV/722/40-70. Srv. Rozhodnutí MV ČSSR o schválení stanov ČSČK ze dne 19. 6. 1970; AHMP, SK, sign. II/413.

125 Rozhodnutí ministerstva vnitra o schválení stanov Českého červeného kříže ze dne 11. 12. 1969, č. j. VS/3-1515/69; NA, MV ČSR/ČSSR – spolková činnost, nezprac., kart. 105. Srv. též Oznamení ČSČK o ustavení orgánů ČSČK ze dne 7. 1. 1970 adresované odboru vnitřních věcí Národního výboru hl. m. Prahy; AHMP, SK, sign. 18.06, kart. 18.

126 Tamtéž.

sjezd ČČK, ústřední výbor a předsednictvo ÚV ČČK. Výkonnými a řídicími orgány v okresech se staly okresní výbory ČČK, kterých bylo spolu s obvodními výbory v hl. městě Praze celkem 86. V krajích nepůsobily volené orgány, nýbrž pouze krajské koordinační výbory ČČK, složené ze zástupců jednotlivých orgánů. Ustavující sjezd Slovenského červeného kříže se konal v Bratislavě dne 28. 5. 1969. Přechod ČSČK na federální strukturu byl završen na VI. celostátním sjezdu ČSČK, který se konal 31. 5. 1969. Federální orgány ČSČK tvoří sjezd ČSČK, ÚV ČSČK, předsednictvo ÚV ČSČK a ústřední revizní a kontrolní komise.

Předsedou ČČK byl v letech 1969–1979 MUDr. Miloslav Hlach,¹²⁷ v letech 1979–1989 pak tuto funkci zastával MUDr. Vlastimil Víšek.¹²⁸ Předsedou Slovenského červeného kříže byl v letech 1969–1974 MUDr. Alexander Horák, v letech 1974–1989 pak MUDr. Jozef Lukáči.¹²⁹

VII. celostátní sjezd ČSČK, který jednal ve dnech 26. – 27. 4. 1974 v Praze, se již nesl plně v duchu normalizace. Jedním z úkolů ČSČK v době normalizace se stalo vysvětlování politiky KSČ a zajišťování její aktivní podpory ze strany členů ČSČK. Sjezd ukončil činnost Českého a Slovenského ČK, což znamenalo návrat k jednotnému celostátnímu označení – Československý červený kříž a přijal nové stanovy.¹³⁰

Hlavní organizační složkou se podle nových stanov staly základní organizace ČSČK, které byly budovány na územním principu. Podle čl. 10 stanov se ustavují v obcích a městech, skupiny dorostu se mohou zakládat také ve školách zdravotnického charakteru. Hlavním úkolem základních organizací je podle stanov rozvíjet masovou politickou práci v místě svého působení a zdravotně sociální a brannou činnost v intencích hlavních úkolů ČSČK. Nejvyšším orgánem ČSČK v ČSSR je celostátní sjezd ČSČK. Nejvyšším orgánem české a slovenské organizace ČSČK je sjezd, který svolává český (slovenský) ústřední výbor ČSČK. ČÚV ČSČK volí předsednictvo ČÚV ČSČK, slovenský ÚV ČSČK volí předsednictvo slovenského ústředního výboru ČSČK. Mezi sjezdy řídí činnost ČSČK federální výbor ČSČK, který volí předsednictvo federálního výboru ČSČK. Orgány ČSČK v okresech jsou okresní konference, okresní výbor a předsednictvo okresního výboru. V Praze a Bratislavě působí městské orgány ČSČK.

Na sjezdu zazněla kritika obrodného procesu let 1968–1969, bylo na něm konstatováno, že „ČSČK pomocí a péčí KSČ překonal nesprávné jevy, které se projevíly

---

127 MUDr. Miloslav Hlach (1921), český lékař, krajský lékař oddělení zdravotní výchovy Krajského ústavu národního zdraví (KÚNZ) České Budějovice.

128 MUDr. Vlastimil Víšek, DrSc. (1928–2013), český lékař, internista, patolog Lékařské fakulty hygienické UK.

129 MUDr. Jozef Lukáči (1920–2000), slovenský lékař, profesor Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košicích, přednosta ústavu soudního lékařství.

130 Rozhodnutí FMV ČSSR o schválení stanov ČSČK ze dne 9. 12. 1974, č.j. SV-1722/P-74; AHMP, SK, sign. 01.04, kart. 1.

v jeho činnosti v letech 1968–1969¹³¹ a plní úkoly, které pro něj vyplývají z politiky KSČ. Ve sjezdovém dokumentu se dále říká: „V důsledku chyb a nedostatků vzniklých z neřešení nahromaděných problémů, zvláště však v důsledku rozvratné politiky pravice a kontrarevolučních sil v krizovém období hrozilo vážné nebezpečí, že republika bude uvedena do úplného rozvratu, že budou ohroženy základní revoluční vymoženosti a jistoty v politice, ekonomice a zahraniční orientaci země.“¹³²

Na sjezdu byly formulovány úkoly v hlavních oblastech činnosti ČSČK, které organizace ve svém působení naplňovala po celé normalizační období.

V péči o zdraví lidu, sociální a branné politice se činnost ČSČK zaměřovala na zkvalitňování účasti ČSČK při realizaci zdravotní, sociální a branné politiky KSČ, v návaznosti na státní systém zabezpečovala zdravotnickou výchovu a školení aktivu ČSČK. Na zdravotnickém úseku práce ČSČK směřovala k ovlivňování rozvoje preventivní péče o člověka, zvyšování připravenosti dobrovolných zdravotníků a zdravotnických útvarů, k rozvíjení první předlékařské pomoci pracovníků ČSČK, k zajištění proškolení v poskytování první pomoci u různých profesí a k propagaci bezpříspěvkového dárcovství krve. Významnou úlohu spatřoval sjezd v ČSČK v úsilí zaměřeném na ochranu zdravého životního prostředí, k vytváření socialistického životního stylu. V sociální oblasti sjezd položil důraz na dobrovolné sociální aktivity ČSČK v okresech a místech, apeloval na to, aby se činnost ČSČK zaměřila na sociální prevenci – vyhledávání pomoci vybraným skupinám obyvatelstva – staří, nemocní, osamělé ženy – matky a rozšiřování všech forem dobrovolné pečovatelské služby. V masově politické práci bylo prioritou ČSČK prohloubení koordinace s ostatními společenskými organizacemi ve zdravotně výchovné oblasti. Členové ČSČK se měli zaměřit na „objasňování těch sociálních, zdravotnických a společenských problémů našeho života, které mají rozhodující význam pro boj s protisocialistickými ideologiemi a přežitky minulosti a jsou rozhodující pro vytváření socialistického vědomí a životního stylu, pro výchovu občanů v duchu vědeckého světového názoru – marxismu leninismu.“¹³³

Ve dnech 15. – 18. června 1979 se v Brně konal VIII. celostátní sjezd ČSČK. Byla na něm potvrzena úloha ČSČK, kterou zaujímal ve společnosti v době normalizace: „Programem vytyčeným VII. sjezdem ČSČK se vytvořily nové podmínky k tomu, aby se ČSČK mohl v rámci Národní fronty a v návaznosti na práci státních orgánů a národních výborů podílet na ochraně života a zdraví lidu, na rozvoji sociální péče o člověka a socialistického způsobu života, na výchově k proletářskému internacionalismu a socialistickému vlastenectví i na rozvoji společenské a pracovní aktivity.“¹³⁴ V hlavním sjezdovém dokumentu bylo konstatováno, že dochází k plnění nových úkolů ČSČK jako člena NF ve dvou základních směrech – členové ČSČK

131 Hlavní směry činnosti ČSČK po VII. sjezdu ČSČK, s. 1; NA, ČSČK, nezprac., kart. 18.

132 Rezoluce VII. sjezdu ČSČK, s. 1; NA, ČSČK, nezprac., kart. 18.

133 Hlavní směry činnosti ČSČK po VII. sjezdu ČSČK, s. 3–9; NA, ČSČK, nezprac., kart. 18

134 Srv. Výsledky práce ČSČK od VII. sjezdu ČSČK, s. 4; NA, ČSČK, nezprac., kart. 21.

se podílejí na plnění celospolečenských výrobních programů a na realizaci volebních programů NF a druhý směr spočíval v tom, že úkoly, které byly dosud výlučně v kompetenci ČSČK, přecházejí i na ostatní organizace sdružené v NF.¹³⁵

V usnesení, které bylo na sjezdu přijaté, je zdůrazněn požadavek aktivního zapojení ČSČK na budování rozvinuté socialistické společnosti. První dva úkoly se vztahovaly k politickovýchovné práci a k rozvoji pracovní aktivity a společenské angažovanosti členů ČSČK. Sjezd formuloval v hlavních směrech činnosti organizace následující úkoly: „v politickovýchovné a masově politické práci seznamovat členy ČSČK s politikou KSČ, prohlubovat důvěru ve stranu a její program, získávat členy i občany pro uvědomělou, tvořivou spoluúčasť na jeho uskutečňování, nadále prohlubovat účasť ČSČK na politickém a veřejném životě, vysvětlovat a objasňovat poslání a úlohu NF na společenském procesu, tak, aby i členové ČSČK dávali s hlubokým přesvědčením síly pro výkvět vlasti a další vítězství socialismu, zabezpečit školení a výchovu členů k vědeckému světovému názoru.“¹³⁶

Ve zdravotnické činnosti bylo úkolem ČSČK pro další období „rozvojem zdravotně výchovné činnosti pomáhat socialistickému zdravotnictví na zdravotní prevenci a k upevňování zdravého socialistického způsobu života, životního a pracovního prostředí, k seznamování veřejnosti s výsledky socialistického zdravotnictví a v propagaci jeho předností před zdravotnictvím v kapitalistických zemích, pomáhat státní zdravotní správě při realizaci státních preventivních zdravotnických programů v úrazovosti a u chorob s hromadným výskytem, účastnit se boje s protisociálními jevy - alkoholismem, nikotinismem, narkomanií a s nadměrným používáním léků, budovat na závodech dobrovolný, odborně připravený aktiv ČSČK.“¹³⁷

Podobné byly také úkoly, které pro ČSČK vplynuly z jednání sjezdů ČSČK v 80. letech, kdy se celostátní sjezd ČSČK sešel dvakrát – ve dnech 2. – 3. června 1984 se konal IX. sjezd ČSČK a ve dnech 5. – 6. května 1989 jednal X. sjezd ČSČK. Prioritní v činnosti ČSČK zůstávala nadále oblast zdravotní výchovy, léčebně preventivní péče, dobrovolná sociální a zdravotní péče a výchova a příprava obyvatelstva v oblasti branné výchovy a civilní obrany.

IX. sjezd schválil nové stanovы ČSČK,¹³⁸ které zakotvily změny v organizační struktuře ČSČK k 31. 12. 1983. K tomuto datu došlo k ukončení činnosti závodních organizací ČSČK. Místo nich byly budovány aktivity ČSČK na závodech (čl. 12 stanov). Členové ze zrušených závodních organizací byli převáděni do základních organizací v místě svého bydliště. Od 1. 11. 1984 byly základní organizace budovány na základě územního principu s výjimkou zdravotnických zařízení a vysokých škol. Podle stanov (čl. 11) mohly v místech, kde bylo více základních organizací

135 Tamtéž, s. 4–5.

136 Srv. Usnesení VIII. sjezdu ČSČK, s. 4; NA, ČSČK, nezprac., kart. 18.

137 Tamtéž, s. 6.

138 Stanovy schválilo FMV ČSSR rozhodnutím ze dne 15. 2. 1985, č.j. SM-1158/P-84; AHMP,SK, sign. 01.04, kart. 1.

ČSČK, vznikat se souhlasem okresního výboru ČSČK obvodní koordinační výbory, které řídil okresní výbor ČSČK. Koordinační výbory ČSČK ani aktivity ČSČK na závodech nebyly samostatnými právními subjekty. Úpravu stanov ČSČK přijal dále X. sjezd ČSČK v roce 1989.¹³⁹

Listopadové události roku 1989 a následně významné politické a společenské změny se dotkly také Československého červeného kříže. Dobrovolní zdravotníci ČSČK zajišťovali zdravotnické služby při manifestacích občanů po 17. listopadu. Na úřadech FV a ČÚV ČSČK vzniklo Občanské fórum, které navázalo spolupráci se stávkujícími studenty.

Zrušení vedoucí úlohy KSČ v Ústavě Československé republiky i rozpad struktur Národní fronty ovlivnily činnost ČSČK, který se přihlásil k základním principům mezinárodního hnutí Červeného kříže, kterými jsou humanita, nestrannost, neutralita, nezávislost, jednota, dobrovolná služba a světovost. Požadavek změny postavení ČSČK ve společnosti a změny jeho poslání poprvé vyslovilo společné zasedání předsednictev FV a ČÚV ČSČK dne 28. 11. 1989.

Před ČSČK se otevřela nezbytnost jeho přetvoření v nevládní humanitární organizaci. Na společném zasedání předsednictva FV a ČÚV ČSČK dne 28. listopadu, které přijalo prohlášení k situaci ve společnosti po 17. listopadu, bylo konstatováno, že k důslednému naplňování svého humánního poslání považuje Československý červený kříž za prvořadé „usilovat o zásadní změnu postavení ČSČK v měnící se společnosti tak, aby bylo v souladu s posláním Červeného kříže jako nevládní humanitární organizace.“¹⁴⁰ Dále na tomto jednání zazněly požadavky týkající se dalšího působení ČSČK: „urychleně vypracovat šíření mezinárodního humanitárního práva mezi širokou veřejností a zejména ve školství a v ozbrojených složkách; zasazovat se ve spolupráci s Výborem československé veřejnosti pro lidská práva a humanitární spolupráci o neprodlené plnění a respektování závěrů Konference o evropské bezpečnosti a spolupráci v Helsinkách a následné schůzky ve Vídni; podstatně urychlit vybudování pohotovostních záchranných týmů ČSČK pro mimořádné situace a přijmout konkrétní opatření k jejich materiálnímu zabezpečení; ve spolupráci se státními orgány zásadně dořešit postavení a materiální vybavení Vodní záchranné služby ČSČK; nabídnout veškerý potenciál ČSČK co nejširšímu výchovnému působení člověka v rámci prevence negativních vlivů životního prostředí na zdraví; zásadně změnit přístupy, formy a metody práce ČSČK s mladou generací.“¹⁴¹

Po listopadu 1989 došlo rovněž k personálním změnám v ČSČK. Na mimořádném zasedání FV ČSČK, které se konalo dne 11. prosince 1989 v Praze, od-

139 Stanovy schválilo FMV ČSSR rozhodnutím ze dne 16. 6. 1989, č.j. OV-752/P-89; AHMP, SK, sign. 01.04, kart. 1.

140 Návrh usnesení ze společného zasedání předsednictev FV a ČÚV ČSČK dne 28. listopadu 1989, s. 1; NA, ČSČK, nezprac., kart. 79.

141 Tamtéž.

stoupilo dosavadní předsednictvo ČSČK a rozhodlo o uvolnění MUDr. Imricha Hatiara z funkce předsedy FV ČSČK, RSDr. Františka Novotného z funkce úřadujícího místopředsedy FV ČSČK a MUDr. Vlastimila Víška a MUDr. Jozefa Lukáčiho z funkcí místopředsedů FV ČSČK.¹⁴² Na návrh Občanského fóra pracovníků FV a ČÚV ČSČK zvolilo novou předsedkyní FV ČSČK MUDr. Olgu Královou a přijalo Akční postup ČSČK na nejbližší období a Program Československého červeného kříže.¹⁴³ Návrh Akčního postupu ČSČK na nejbližší období kladl ČSČK za úkol projednat s federální vládou důsledné plnění Zákona č. 60/1952 Sb. o Československém červeném kříži, urychlené předložení Dodatkových protokolů z roku 1977 k Ženevským dohodám k ratifikaci Federálnímu shromáždění, ustavení komise s účastí ČSČK v souladu s rezolucí Valného shromáždění OSN z roku 1987 k vyhlášení Dekády pro snížení následků přírodních katastrof, nové postavení a poslání ČSČK jako nevládní humanitární organizace a zabezpečení státních prostředků pro činnost ČSČK, ve spolupráci s Výborem československé veřejnosti pro lidská práva a humanitární spolupráci plnění a respektování závěrů konference o evropské bezpečnosti a spolupráci v Helsinskách a následné schůzky ve Vídni, upřesnit humanitární roli ČSČK ve změněných společenských podmínkách. Další úkoly se týkaly součinnosti ČSČK s ministerstvy školství, mládeže a tělovýchovy ČSR a SSR, s federálním ministerstvem národní obrany a federálním ministerstvem vnitra v oblasti školení týkajícího se mezinárodního humanitárního práva; s ministerstvy zdravotnictví a sociálních věcí se pak vytyčené úkoly na mimořádném zasedání FV ČSČK vztahovaly ke spolupráci v oblasti bezpříspěvkového dárcovství krve, školení v oblasti první pomoci a sociální činnosti.¹⁴⁴

Nově přijatý Program Československého červeného kříže¹⁴⁵ se v oblasti zdravotnické činnosti zaměřil na výuku a poskytování první pomoci; na rozvíjení, získávání a výchovu bezpříspěvkových dárců krve, zajišťování zdravotní výchovy občanů ke zdravému způsobu života a v rozvíjení péče o životní prostředí. V oblasti přípravy ČSČK na mimořádné události (záchranná činnost) si program kladl za cíl vytváření pohotovostních týmů ČSČK pro nasazení při průmyslových haváriích, hromadných neštěstích, živelných pohromách a vytváření záchranných týmů ČSČK pro nasazení v zahraničí při přírodních katastrofách. V oblasti sociální činnosti kladl program důraz na vypracování uceleného systému výchovy k sociálnímu citění a také na zajištění poskytování první sociální pomoci občanům prostřednictvím pečovatelské služby. Stranou nezůstala ani péče o děti a mládež – nový program zakotvil požadavek na vybudování organizační struktury dětské a mládežnické organizace a na školení žáků ve zdravotnických znalostech. V oblasti ediční a propagační činnosti

142 Usnesení z mimořádného zasedání FV ČSČK konaného dne 11. 12. 1989 v Praze; NA, ČSČK, nezprac., kart. 79.

143 Tamtéž.

144 Srv. Návrh Akčního postupu ČSČK na nejbližší období, s. 1–4; in NA, ČSČK, nezprac., kart. 79.

145 Srv. Program Československého červeného kříže, s. 1–5; in NA, ČSČK, nezprac., kart. 79.

ČSČK byl zdůrazněn požadavek popularizovat hlavní úkoly ČSČK prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků, na rozvoj ediční činnosti zaměřené na vydávání výukových prostředků a na vybudování muzea ČSČK.

Mimořádná konference ČSČK, která se konala v dubnu 1990, přijala nové stanoviny, Program a znak ČSČK. Novým prezidentem ČSČK byl zvolen MUDr. Václav Burian.¹⁴⁶

V souvislosti s rozdělením jednotného Československa na dvě samostatné republiky – Českou a Slovenskou – zanikl k 31. 12. 1992 i jednotný Československý červený kříž.

Nástupce

Český červený kříž vznikl jako nástupnická organizace Československého červeného kříže v ČR.

Od 1. 1. 1993 se ČSČK rozdělil a ke dni 5. 6. 1993, na ustavujícím sjezdu Českého červeného kříže, se jeho část na území ČR transformovala v Český červený kříž (ČČK), který byl uznán Mezinárodním výborem Červeného kříže dne 26. 8. 1993 a dne 25. 10. 1993 byl přijat do Mezinárodní federace Červeného kříže a Červeného půlměsíce.

Český červený kříž je zapsán ve spolkovém rejstříku vedeném Městským soudem v Praze, oddíl L, vložka 509 (do 31. 12. 2013 registrován jako občanské sdružení u MV ČR pod č.j. VS/1-20998/93-R ze dne 10. 6. 1993).¹⁴⁷

Přehled funkcionářů ČSČK¹⁴⁸

V čele Československého červeného kříže stáli v poválečném období tyto představitelé: Alois Vicherek¹⁴⁹ (předseda ČSČK od května 1945–29. 6. 1950), Eduard Tůma¹⁵⁰ (předseda ČSČK od 15. 11. 1952 – 23. 6. 1956), MUDr. František Janouch¹⁵¹ (předseda ČSČK od 23. 6. 1956 – 19. 1. 1965), MUDr. Zdeněk Štich¹⁵² (předseda ČSČK od 18. 3. 1965 – 9. 4. 1968), plk. MUDr. Fridrich Kuchár¹⁵³ (předseda ČSČK od 17. 4. 1968 – 20. 11. 1970), MUDr. František Valíček¹⁵⁴ (předseda ÚV ČSČK od

146 MUDr. RNDr. PhMr. Václav Burian, CSc. (1923–2009), lékař, specialista v oboru hygieny.

147 Srv. http://www.cervenkykruz.eu/cz/cz_root.aspx. [20. 10. 2016]

148 Zpracováno podle údajů: AHMP, SK, sign. II/413 a podle publikace: Švejnoha, Josef: Stručný přehled historie ČSČK, Praha 1990.

149 Viz pozn. 72.

150 Eduard Tůma, politik KSČ, zdravotnický pracovník.

151 MUDr. František Janouch (1902–1965), český lékař, zdravotnický pracovník.

152 MUDr. Zdeněk Štich (1911–1968), český lékař, pediatr. Spolupracovník Světové zdravotnické organizace (WHO), pracovník ministerstva zdravotnictví, lékařské fakulty UK.

153 MUDr. Fridrich Kuchár (1920–1991), slovenský lékař, ortoped a primář rehabilitačního oddělení v Liptovskom Mikuláši.

154 MUDr. František Valíček, český lékař, balneolog, ředitel lázní Poděbrady.

20. 11. 1970 – 26. 4. 1974), doc. MUDr. Imrich Hatiar, CSc.¹⁵⁵ (předseda FV ČSČK od 27. 4. 1974 – 11. 12. 1989), MUDr. Olga Králová (předsedkyně FV ČSČK od 11. 12. 1989 do dubna 1990).

K dějinám archivního fondu

Do Státního ústředního archivu (dnes Národní archiv) začaly být písemnosti Československého červeného kříže přejímány v druhé polovině 50. let. V roce 1962 došlo také k přejímce archiválií písemností ČSČK ze Studijního ústavu Ministerstva vnitra. K dalším přejímkám archiválií od původce došlo v letech 1987, 1989 a 1994. V roce 1997 pak následovaly dvě přejímky a poslední předání dokumentů ČSČK do Národního archivu se uskutečnilo v letech 2014 a 2016.

Skartační řízení u Československého červeného kříže (od roku 1993 u Českého červeného kříže) proběhla v letech 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, a 2015.¹⁵⁶

V dubnu 2000 byla v budově Úřadu Českého červeného kříže v Praze 1, Thunovské ulici provedena odborná archivní prohlídka písemností vzniklých z činnosti Československého červeného kříže. Na základě odborné prohlídky bylo konstatováno, že archiválie ČSČK jsou ve vzorné péči pracovníků Úřadu ČČK. Dr. Libuše Neckářová připravovala předání archiválií od r. 1994 podle pokynů PhDr. Tomáše Kaliny.

Užší spolupráce s ČČK se datuje od r. 2013, kdy se 13. 3. uskutečnilo jednání mezi zástupci Národního archivu a Českého červeného kříže.¹⁵⁷ Z jednání vyplynulo, že vedení ČČK má v úmyslu dosud neutříděné písemnosti přestěhovat do nově budovaného objektu v Praze 6¹⁵⁸ a poté je předat do Národního archivu. V této záležitosti jsme přislíbili ing. Konečnému, řediteli Úřadu ČČK, pomoc. Neutříděné archiválie, zabalené převážně v balících, pracovníci NA v nové budově na sklonku roku 2015 hrubě roztřídili, uložili do kartonů a v březnu 2016 převezli do Národního archivu.

Popis archivního fondu

Archivní fond Československý červený kříž, Praha (NAD 1169) obsahuje celkem 144,70 bm archiválií z let 1919–1992.¹⁵⁹

155 MUDr. Imrich Hatiar, CSc. (1927–1997), slovenský lékař, specialista na sociální lékařství, 1. náměstek ministra zdravotnictví SSR, ředitel ILF v Bratislavě.

156 Ke skartačnímu řízení se vztahují následující protokoly uložené ve spisu o fondu v registratuře NA: srv. NA, AR,SÚA, č.j. 1274-1987; SÚA, č.j. 1752-1987; SÚA, č.j. 3293-1987; SÚA, č.j. 3012-1988; SÚA, č.j. 3035-1988; SÚA, č.j. 1489-1989; SÚA, č.j. 2456-1989; SÚA, č.j. 806/50-1990; SÚA, č.j. 4923-1991; SÚA, č.j. 8460-1992; SÚA, č.j. 2466-1993; SÚA, č.j. 5159-1993 a NA-245/06-2015.

157 Za Národní archiv se ho zúčastnili Jiří Křestán a Lenka Kločková, za Český červený kříž Josef Konečný, ředitel Úřadu ČČK a Zdena Kmoníčková, která v současné době odpovídá za archiv ČČK.

158 Sídlo ČČK je od r. 2015 v Praze 6, Rozdělovská 2467/63. Do tohoto roku ČČK (ČSČK) sídlil v barokním Hartigovském paláci (Thunovská 18) na Malé Straně.

159 Písemnosti vztahující se k činnosti spolku ČSČK z let 1919–1938 jsou v Národním archivu dochovány pouze torzovitě. V době nacistické okupace pravděpodobně došlo ke zničení archivu prvorepublikového ČSČK, neboť se tento archiv nepodařilo dohledat. Písemnosti z působení ČSČK

Fond tvoří jednak písemnosti vzniklé z činnosti ČSČK převzaté do Státního ústředního archivu v letech 1955–1997,¹⁶⁰ archiválie přijaté do Národního archivu v roce 2014 a 2015 tvoří druhou část archivního fondu a poslední část fondu tvoří přejímka písemnosti ČSČK z r. 2016.¹⁶¹

Písemnosti převzaté do Národního archivu v letech 1955–1997 (37, 50 bm) jsou uloženy ve 153 kartonech a 155 balících. Tato část fondu obsahuje zejména písemnosti ústředních orgánů ČSČK: protokoly ze sjezdů ČSČK, zápisy z plenárních zasedání ÚV ČSČK, materiály ze schůzí předsednictva ÚV ČSČK, zápisy ze zasedání předsednictva ČÚV ČSČK, záznamy ze zasedání předsednictva Federálního výboru ÚV ČSČK, záznamy ze zasedání prezidia ČSČK, dokumenty ze společných zasedání FV ČÚV ČSČK a SÚV ČSČK, písemnosti Sociálního odboru ČSČK, korespondenci ČÚV ČSČK. Dále jsou součástí fondu dokumenty vztahující se k organizačním, finančním a hospodářským záležitostem ČSČK – fond obsahuje plány, rozpočty, rozborů hospodaření. Součástí fondu jsou také písemnosti Masarykovy ligy proti tuberkulóze, Národní ústředny sociální a zdravotní péče, Česko-řecké společnosti a Společnosti přátel demokratického Španělska. K této části je vypracován seznam převzatých archiválií.

Písemnosti převzaté v r. 2014 (40 bm) obsahují následující dokumenty: roční účetní závěrky z let 1953–1990, rozborů hospodaření, zápisy ze zasedání předsednictva ČÚV ČSČK, písemnosti vztahující se k přípravě sjezdů ČSČK, zápisy ze zasedání předsednictva FV ČSČK, zápisy z jednání sociálního odboru ČSČK, zápisy z jednání sjezdů ČSČK, zápisy z jednání komisí ČSČK, písemnosti z činnosti aktivit ČSČK na jednotlivých závodech, hodnocení činnosti okresních výborů ČSČK, materiály týkající se dorostu ČSČK, písemnosti vztahující se k mezinárodní spolupráci a humanitární pomoci poskytované ČSČK, písemnosti Ligy společnosti Červeného kříže. Fond dále obsahuje korespondenci s organizacemi Červeného kříže v zahraničí, dokumenty vztahující se k záchranné službě, dokumentaci věnovanou bezpříspěvkovému dárcovství krve, písemnosti o akcích pořádaných ČSČK, projekty ČSČK atd. K této přejímce byl vypracován prozatímní seznam.

V březnu 2016 jsme převzali 67 bm archiválií vzniklých z činnosti ČSČK v letech 1919–1989. Písemnosti byly ošetřeny etylenoxidem, jsou hrubě utříděné a uloženy v 560 kartonech. Podstatná část archiválií se vztahuje k pátrací službě ČSČK, část archiválií tvoří také písemnosti prvorepublikového ČSČK a některé archiválie se vztahují k činnosti Československého červeného kříže v Londýně v době druhé světové války. Fyzický stav archiválií je dobrý.

v zahraničí v době druhé světové války jsou uloženy v NA, ČSČK, Londýn.

160 V registratuře Národního archivu jsou přírůstky z těchto let zaevidovány pod těmito čísly: č. přír. 3582, 4847 a 4859. Archiválie pocházejí z let 1945–1990.

161 K přejímkám archiválií v letech 2014–2016 se vztahují následující protokoly uložené ve spisu o fondu v registratuře NA: srv. NA, AR, č.j.: NA -1409/06-2014, NA-2947/ 06-2014 , NA-245/06-2015, NA-5014/06-2016, NA- 4985/-06-2016.

V archivech České republiky je dále uloženo 343 archivních souborů krajských výborů, okresních výborů, městských, místních a závodních skupin a organizací ČSČK¹⁶² z let 1948–1990.

Publikační činnost organizace

Pokud se týká periodického tisku, Československý červený kříž v letech 1947–1965 vydával časopis, který nesl název Československý Červený kříž. Zprávy pro pracovníky ČSČK. Periodikum bylo zpočátku, jak sám podtitul periodika napovídá, zaměřené na pracovníky ČSČK. Přinášelo aktuality z činnosti organizace, informovalo o jejich úkolech i o akcích mezinárodní pomoci zemím postiženým válečnými konflikty nebo přírodními katastrofami, do nichž se ČSČK zapojoval. Periodicita časopisu se v průběhu let měnila. V letech 1951–1953 časopis vycházel jako čtrnáctideník, poté v letech 1953–1965 se z časopisu stal měsíčník. Měsíční periodicita zůstala časopisu zachována i po změně jeho názvu v roce 1965, kdy začal vycházet pod názvem Zdraví.¹⁶³ Časopis změnil nejen svůj název, nýbrž také čtenářské i obsahové zaměření: napříště byl určený již pro širokou veřejnost, svým obsahem pak poskytoval informace nejen o poslání a úkolech ČSČK, aktuálním dění v ČSČK, ale především popularizoval výsledky lékařské vědy, informoval čtenáře o otázkách péče o zdraví, o zdravém životním stylu, zdravé výživě, tělesné a duševní hygieně, psychologii atd. Časopis vydával ČÚV ČSČK ve vydavatelství časopisů Ministerstva národní obrany.¹⁶⁴ Redakční rada měsíčníku Zdraví byla ustavena v roce 1975 a tvořili ji lékaři a funkcionáři ČSČK. Rada určovala roční tematický plán časopisu a pomáhala zajišťovat odborné specializované materiály.

Pro své členy a funkcionáře vydával ÚV ČSČK bulletin Pracovník Československého Červeného kříže, který pod tímto názvem vycházel v letech 1954–1961. Svě čtenáře informoval o aktuálních otázkách v činnosti základních organizací ČSČK, seznamoval je s problematikou spjatou dlouhodobým společenským programem

162 Srv. <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1> [12. 1. 2017].

163 Na Slovensku vycházel od r. 1969 měsíčník Zdravie, který vydával Slovenský výbor ČSČK. Časopis navazoval na periodikum Zdravie ľudu vydávané v letech 1958–1968 šestkrát ročně. Zdravie ľudu vycházelo v letech 1945–1959 pod názvem Zvästi Červeného kříža dvakrát měsíčně. Společný náklad časopisů Zdraví a Zdravie, jediných zdravotně výchovných časopisů pro širokou veřejnost, činila v r. 1978 150 000 výtisků. Srv. Splněním závěrů XV. sjezdu KSČ za šťastný život v míru. VIII. sjezd ČSČK 15. – 16. června 1979, Brno, s. 17; NA, ČSČK, nezprac., kart. 20.

164 Vydavatelství časopisů Ministerstva národní obrany, které bylo zřízeno na základě rozhodnutí ministra obrany z 25. října 1956 a organizačně podléhalo Hlavní politické správě Československé lidové armády (HPS ČSLA) při Ministerstvu národní obrany (MNO). Hlavní náplní jeho činnosti byly produkce a distribuce tisku s brannou a bezpečnostní tematikou. Vydavatelství od svého vzniku v roce 1956 několikrát změnilo svůj název: v letech 1956–1969 vydavatelství neslo název Vydavatelství časopisů MNO, v letech 1969–1978 se jmenovalo Magnet, v letech 1971–1991 byl jeho název Naše vojsko a posléze v letech 1991–1997 bylo přejmenováno na Magnet-Press. Současně s vydavatelstvím existovalo od roku 1945 ještě nakladatelství Naše vojsko. Blíže o historii a produkci vydavatelství zde: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1823> [20. 12. 2016].

ČSČK, s činností zdravotnických družin a zdravotnických hlídek Červeného kříže s organizačními a metodickými otázkami spjatými s činností ČSČK. V bulletinu byly publikovány mimo jiné příspěvky ze zasedání orgánů ČÚV ČSČK a FV ČSČK, témata pravidelných školení i znění dohod, které ČSČK uzavřel s ostatními společenskými organizacemi sdruženými v Národní frontě. Pracovníkům ČSČK sloužil jako metodická pomůcka, čerpali z publikovaných materiálů informace např. při přípravě členských schůzí. Časopis vycházel dvakrát měsíčně. V letech 1962–1967 vycházel pod názvem Pracovník, v letech 1968–69 změnil název na Československý Červený kříž, a poté v letech 1970–1975 vycházel pod názvem Červený kříž se stejnou periodicitou – dvakrát měsíčně. Bulletin vycházel – podobně jako časopis Zdraví – ve vydavatelství Naše vojsko.

Na počátku padesátých let krátce (v letech 1951–1952) ministerstvo zdravotnictví spolu s ČSČK vydávalo měsíčník Zdraví lidu.

Neperiodické publikace ČSČK vydával v padesátých letech ve Státním zdravotnickém nakladatelství, v dalších letech pak především ve vydavatelství a v nakladatelství Ministerstva národní obrany Naše vojsko a v nakladatelství Avicenum.¹⁶⁵ Tematicky se publikace zabývaly především problematikou zdravotnické osvěty obyvatelstva (první pomoci, dárcovství krve, boje proti alkoholismu a drogové závislosti, pohlavním nemocem a kouřením), vzdělávání dobrovolných ošetřovatelek ČSČK, úkolů ČSČK ve zdravotně branné oblasti a v oblasti civilní obrany, úkolů vodní záchranné služby ČSČK, horské služby apod. Publikace byly věnovány také dějinám Československého červeného kříže a Červeného kříže a Červeného pül-měsíce, mezinárodnímu humanitárnímu právu, ochraně životního prostředí, péče a vytváření zdravého pracovního prostředí, otázkám sběru a využití léčivých rostlin, pravidlům silničního provozu apod.

Výběrová bibliografie neperiodických publikací vydávaných ČSČK:

- Adamec, Č. – Pětivokýz, J.: Průzkum o bezpříspěvkovém dárcovství krve. Praha 1967.
 Bláha, Klement: Opatření zdravotnického zabezpečení obce (města) a úkoly zdravotnických jednotek CO při uvádění do pohotovosti. Praha 1988.
 Co má vědět každý o cukrovce. Praha 1978.
 Co má vědět zdravotník o zbraních hromadného ničení. Praha 1955.
 Červonskij, I. P.: Tuberkulóza a jak proti ní bojujeme. Praha 1954.
 Československý červený kříž v boji proti pohlavním nemocem. Praha 1950.
 Dinin, S. – Nimen, L.: Povídaní o čistotě a zdraví. Praha 1950.
 Dobrý, Eduard: Životodárná tekutina. Krev a dárcovství krve. Praha 1967.
 Drábková, Jarmila: První pomoc improvizovanými prostředky. Praha 1989.
 Drábková, Jarmila: Školíme neodkladnou resuscitaci. Praha 1989.
 Elger, Lubor: O rodině, dětech a zdraví. Praha 1959.

¹⁶⁵ Zdravotnické nakladatelství.

- Fügnerová, Mirka – Křivánek, František: Spokojený podzim. Praha 1981.
- Hanousek, Ladislav: Rukověť organizátora pionýrského tábora Československého červeného kříže pro zdravotně oslabené děti. Praha 1987.
- Holub, Jiří: Zdravotnická taktika zdravotnických družin ČSČK. Praha 1975.
- Hrabovský, Jaromír: Jednotná metodika výuky první pomoci. Praha 1982.
- Hrabovský, Jaromír: První pomoc (pro brance). Praha 1985.
- Hrubý, Stanislav: Alimentární náказы. Praha 1984.
- Hřebačka, Jan a kol.: Základy protiepidemických opatření. Praha 1989.
- Keliš, Jaroslav: Československý červený kříž v boji proti alkoholismu. Praha 1950.
- Keliš, Jaroslav – Szántó, Juraj: Branná výchova a první pomoc. Praha 1978.
- Kopřivík, B. – Havlík, B.: Péče o životní a pracovní prostředí. Příručka pro školení a práci aktivistů ČSČK. Praha 1983.
- Kroupa, Josef: Zásady předlékařské první pomoci. Praha 1960.
- Křiváčková, Ludmila: První pomoc. Praha 1990.
- Křivánek, František: Dobrovolná pečovatelka ČSČK. Praha 1961.
- Kuba, Josef: Mírové využití atomové energie. Praha 1955.
- Metodické pokyny k provádění bezplatné dobrovolné pečovatelské služby. Praha 1978.
- Metodické pokyny pro poskytování první pomoci v prostoru chemického napadení. Praha 1974.
- Mládek, Antonín: Organizace civilní obrany a zdravotnické služby civilní obrany. Praha 1989.
- Mládek, Antonín: Základní pedagogické a psychologické zásady přípravy a vyučovacího procesu. Praha 1990.
- Mladý zdravotník ČSČK. Učebnice pro přípravu žactva v kroužcích Buď připraven k zdravotnické obraně. Praha 1958.
- Morávková, Růžena: Zvláštní tělesná výchova v letních rekreačních táborech ČSČK. Praha 1979.
- Průcha, Miloslav: Metodické pokyny k provádění vyhledávací a signalizační činnosti členů ČSČK na sociálním úseku. Praha 1976.
- Připraven k zdravotnické obraně. Praha 1955.
- Sborník metodických pokynů a směrnic pro činnost s dorostem ČSČK. Praha 1988.
- Sborník směrnic a norem ve zdravotně branné oblasti činnosti Československého červeného kříže. Praha 1989.
- Svěráková, Marcela: Dobrovolná pečovatelka ČSČK. Praha 1988.
- Szántó, Juraj: 30 let bezpříspěvkového dárcovství krve. Praha 1990.
- Šefrna, Bohumil a kol.: Dobrovolná sestra ČSČK. Praha 1987.
- Šefrna, Bohumil: Krvácení. Praha 1987.
- Šefrna, Bohumil: Poskytování první pomoci. Praha 1982.
- Šefrna, Bohumil: Zásadní pokyny pro poskytování první pomoci dobrovolnými zdravotníky ČSČK. Praha 1975.

- Švanda, Miloslav: Co vás zajímá o krvi a o dárcovství krve. Praha 1980.
- Švanda, Miloslav: Člověk člověku dárce krve. Praha 1988.
- Úcta ke starším. Koncepce dlouhodobého celospolečenského programu. Praha 1978.
- Učebnice pro zdravotnické družiny. Praha 1953.
- Vejšvka, Jan a kol.: Základní norma zdravotnických znalostí. Praha 1989.
- Všenárodní příprava obyvatelstva k civilní obraně. Praha 1959.
- Základní pravidla mezinárodního humanitárního práva pro členy Červeného kříže. Praha 1989.
- Základní zdravotnická příprava. Praha 1961.
- Za zdravím. Praha 1956.
- Zdravotně výchovné působení na mladou generaci. Praha 1987.
- Zdravotnická příprava obyvatelstva. Praha 1976.
- Ženevské konvence a dodatkové protokoly. Praha 1990.

Das Tschechoslowakische Rote Kreuz

Der Beitrag stellt wichtige Etappen in der Geschichte der freiwilligen Organisation des Tschechoslowakischen Roten Kreuzes (ČSČK) in den Jahren 1951 bis 1990 dar, insbesondere in Bezug auf seine Rolle in der Gesellschaft, seine Hauptaufgaben und seine Organisationsstruktur.

Des Weiteren wird ein Überblick über seine Vorgänger seit dem Jahr 1868 vorgelegt, in dem die erste nationale Rotkreuz-Organisation gegründet wurde. Im Fokus steht insbesondere die Geschichte des direkten Vorgängers der ehrenamtlichen Organisation ČSČK, das heißt des ČSČK-Vereins, der dank seinen umfangreichen karitativen Aktivitäten eine der wichtigen und anerkannten gesellschaftlichen Institutionen in der Tschechoslowakei der Zwischenkriegszeit war. Erwähnt werden auch die kurzfristige ČSČK-Tätigkeit in der Zeit der Besetzung durch die Nationalsozialisten, in den Jahren 1939–1940, sowie die Tätigkeit des ČSČK zur Zeit des Zweiten Weltkriegs im Ausland.

Im Zentrum der Aufmerksamkeit steht aber die Transformation des ČSČK nach dem Februar 1948, als sich seine Orientierung wesentlich verändert hat. Die Verfasserin widmet sich der gesetzlichen Verankerung der Aufgaben des ČSČK und den Programmzielen der Organisation in verschiedenen Etappen der gesellschaftlichen Entwicklung: in der Zeit des Demokratisierungsprozesses und des politischen Tauwetters 1968–1969, in der Zeit der Normalisierung in den 1970er und 1980er Jahren und in der Zeit des politischen und gesellschaftlichen Wandels in der Tschechoslowakei nach November 1989. Dank der politischen Wende konnte das Tschechoslowakische Rote Kreuz in eine humanitäre Hilfsorganisation schrittweise transformiert werden.

The Czechoslovak Red Cross

The paper treats important phases in the history of the volunteer organisation of the Czechoslovak Red Cross (ČSČK) in 1951–1990, especially from the point of view of its status in the society, its main tasks and organisation structure.

It provides a concise overview of ČSČK predecessors starting in 1868, when the first national organisation of Red Cross was established in our lands. The attention is paid especially to the history of the direct predecessors of the volunteer organisation ČSČK, to the association ČSČK that, due to its large charity work, became one of the important and respected social institutions in the interwar Czechoslovakia. It also touches upon the short period of activity under the Nazi Occupation, i. e. in 1939–1940, reminds the ČSČK activity during the World War II in exile.

The main focus of the paper is put on the transformation of ČSČK after February 1948 when important changes in the specialisation of ČSČK took place, it deals with legislative stipulation of ČSČK tasks and program goal of the organisa-

tion in the period of major social changes: in the time of democratisation process and political détente in 1968 – 1969, in the years of normalisation in 1970s and 1980s, and, subsequently, it touches upon the changes that the ČSČK went through in the context of political and social changes in Czechoslovakia after November 1989 when the ČSČK was gradually transformed in the humanitarian NGO.